

HAHAHA!

- **teman och kulturella inslag i svensk och finsk ståuppkomik**

Saara Ketolainen

Magisteravhandling i svenska

Jyväskylä universitet

Institutionen för språk

Hösten 2013

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta	Kielten laitos
Tekijä: Saara Ketolainen	
Otsake: HAHAHA! – teman och kulturella inslag i svensk och finsk ståuppkomik	
Aine: Ruotsin kieli	Maisterintutkielma
Vuosi: 2013	Sivumäärä: 86
<p>Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkimuskohteena on stand up -komiikka. Stand up -komiikka on suhteellisen uusi ja vähän tutkittu viihdemuoto; se kuitenkin kuvastaa nykymaailmaa ja yhteiskuntaa, ja on siksi mielestäni antoisa tutkimusaihe. Tarkoitukseni on tämän tutkielman myötä antaa yleiskuva suomalaisesta ja ruotsalaisesta stand up -komiikasta. Tutkimuskysymykseni yhdistelevät kahta isoa teemaa, kulttuuria ja huumoria. Tavoitteena on selvittää, millaisia teemoja koomikot käsittelevät esityksissään sekä analysoida aineistoa kulttuurinäkökulmasta. Jatkomona kahteen aiempaan tutkimuskysymykseen aion pohtia, millaisia kulttuurisidonnaisia eroja teemavalinnoissa ilmenee. Teoriapohjana tulen käyttämään Hofsteden ja Hofsteden (2005) teoriaa kulttuurienvälisistä eroista sekä perehtymään erilaisiin kulttuuri- sekä huumorimäärittelmiin. Tutkimukseni aineisto koostuu 11 kokopitkästä stand up -esityksestä, ja tutkittaviin koomikoihin kuuluu sekä suomalaisia, ruotsalaisia että suomenruotsalaisia huumorin ammattilaisia. Tutkimukseni on kvalitatiivinen ja tutkimusmenetelmänä toimii sisällönanalyysi, joka pohjautuu aineistosta tehtyihin havaintoihin ja niiden tulkitsemiseen teoriapohjaa apuna käyttäen.</p> <p>Tutkimustulokseni osoittavat, että stand up -komiikka on temaattisesti monipuolista. Käsiteltävät teemat liikkuvat ihmissuhteiden, yhteiskunnan ja eri kansallisuuksien ympärillä sekä ilmentävät arkipäiväisiä havaintoja ja koomikoiden omia kokemuksia. Kulttuurinäkökulmasta aiheet käsittelevät populaarikulttuuria, kulttuurisidonnaisia arvoja sekä kansallisia identiteettejä ja ominaisuuksia. Stand up -komiikalle tyypillisesti varsinkin kulttuurienvälisiä eroja käsitellään melko stereotyyppisesti kun taas yhteiskunnalliset aiheet nostavat pintaan yhteiskuntakriittistä pohdintaa. Koomikot esiintyvät lavalla omina itsenään, ja raja koomikoiden oman persoonan ja kulttuurisidonnaisten piirteiden välillä on häilyvä; yleisten hypoteesien muodostaminen tämän tutkimusmateriaalin pohjalta ei ole mahdollista, mutta jatkotutkimusta varten kysymys on mielenkiintoinen. Huumori tutkimuskenttänä on ollut tieteellisesti aliarvostettu, mutta yhdistettynä kulttuurinäkökulmaan se kertoo paljon yhteiskunnasta ja ympäröivästä maailmasta.</p>	
Asiasanat: kulttuuri, huumori, stand up –komiikka, Hofstede, kansallinen identiteetti	
Säilytyspaikka: Kielten laitos	
Muuta tietoja:	

INNEHÅLL

1	INLEDNING	8
2	KULTUR	10
2.1	Kultur som ett begrepp	10
2.2	Kategoriseringar av kulturer	12
2.3	Nationella kulturer	14
2.4	Hofstedes dimensioner av nationella kulturer	17
2.4.1	Beskrivningar av Hofstedes nationella dimensioner	18
2.4.2	Finland och Sverige enligt Hofstedes dimensioner av nationella kulturer	20
2.4.3	Kritik mot Hofstedes studie	21
2.4.4	Andra studier om nationella kulturer	22
2.5	Nationalism och nationell identitet	24
2.5.1	Svenskhet	26
2.5.2	Finskhet	29
2.5.3	Finlandssvenskhet	32
2.5.4	Globalisering och dess inverkan på nationella kulturer	33
3	HUMOR	35
3.1	Humor och komik	35
3.2	Skratt	37
3.3	Olika slags humor	38
3.4	Ståuppkomik	40
3.4.1	Historia av ståuppkomik	41
3.4.2	Ståuppkomik i Sverige och i Finland	42
3.4.3	Tidigare studier	44
4	MATERIAL OCH METOD	46
4.1	Material	46
4.1.1	Komiker	47
4.2	Metod	50
5	RESULTAT	53

5.1	Temakategorisering	53
5.1.1	Mänskliga relationer	54
5.1.2	Samhälle	57
5.1.3	Nationaliteter	61
5.1.4	Observationer om vardagen	62
5.1.5	Komiker	65
5.1.6	Sammanfattning av temakategoriseringen.....	66
5.2	Kulturinslag	67
5.2.1	Kulturell variation.....	67
5.2.2	Dimensioner av nationella kulturer i ståuppkomik.....	68
5.2.3	Nationella identiteter	71
5.3	Skillnader mellan svenska och finska komiker	73
6	AVSLUTNING.....	76
6.1	Diskussion	76
6.2	Slutsatser	78
	FORSKNINGSMATERIAL	79
	LITTERATUR	80

1 INLEDNING

Under mina studier vid Jyväskylä universitet har jag intresserat mig mycket för temat kultur. Kultur är ett mångsidigt begrepp som har med språk och kommunikation att göra, och det finns många olika synvinklar att undersöka temat från. I min magisteravhandling ska jag kombinera språk, kultur och humor, och studera hur kultur syns i teman som behandlas i ståuppkomik. Ståuppkomik är ett stort fenomen och en populär underhållningsform nuförtiden, och därför anser jag att den är värd att undersökas. Humor har undersökts i olika sammanhang, men ståuppkomik är ett ämnesområde som har blivit ganska lite forskat.

Syftet med min studie är att undersöka ståuppkomik genom att analysera materialet av ståuppkomiker från Finland och Sverige, och redogöra för hurdana skillnader det finns mellan dem. Jag ska analysera teman som komiker diskuterar på scenen och koncentrera mig speciellt på kulturinslaget. Mina forskningsfrågor är följande:

- Hurdana teman behandlas på ståuppscenen?
- Hur syns kultur i teman som behandlas?
- Finns det skillnader mellan svenska, finska och finlandssvenska ståuppkomiker, när det gäller teman som behandlas?

Jag ska koncentrera mig på de två första frågorna. Syftet är att ge en helhetsbild av denna genre. Den tredje frågan är mer komplicerad, eftersom det kan vara osäkert att dra helt omfattande slutsatser om nationella egenskaper hos ståuppkomiker genom att bara jämföra dem med varandra. Jag ska dock försöka ge en översikt av nationella drag, men det kan vara att inga stora nationella skillnader syns. Min hypotes är att ståuppkomik är kulturbunden och att kulturella saker, företeelser och händelser behandlas mångsidigt på scenen. Jag antar att nationella kulturer och stereotyper är ämnesområden som komiker tar upp. Kultur förekommer överallt och eftersom den är så ett brett tema, finns det många olika synvinklar att behandla det. Temat är alltså vardagligt och därför lätt att nå. Jag tror också att ståuppkomik i Sverige är mer utvecklad än finsk ståuppkomik, för den kom tidigare till Sverige. Med mer utvecklad avser jag att teman som behandlas är mångsidigare och mer samhällskritiska.

I den teoretiska bakgrunden behandlas de centrala utgångspunkterna för avhandlingen och relevant tidigare forskning presenteras.

2 KULTUR

I detta kapitel ska jag förklara begreppet *kultur* och behandla de aspekter av den som jag anser vara viktiga för min studie. Nationella kulturer och dess egenskaper kommer att spela en stor roll och därför kommer jag att presentera några viktiga studier om temat, och som viktigast anser jag Hofstedes (1980) undersökning om dimensioner av nationella kulturer. Avsnittet om nationella kulturer följs av definitionen av nationell identitet, och senare i kapitlet kommer jag att analysera vad som är kännetecknande för svenskhet, finskhet och finlandssvenskhet.

2.1 Kultur som ett begrepp

Det är vanligt att referera till nationella kulturer när det talas om kultur (Salo-Lee 1996), men begreppet *kultur* kan innehålla mera än så. Enligt Salo-Lee (1996: 6-11) är kultur en större enhet, med konkreta och abstrakta nivåer, där den är såsom ett isberg med sina synbara (t.ex. folkvett, mat, språk) samt gömda (t.ex. värden, kommunikationssätt) drag. Salo-Lee (ibid.) gör också en skillnad mellan begreppen *kultur* och *subkultur*; för att kunna tala om kultur förutsätter det att det finns vissa kollektiva kännetecken som för enar människor med varandra, medan med subkultur avses särskiljande drag inom en viss kultur (t.ex. ungdomskultur och businesskultur). Öhlander (2005: 20) påpekar att kultur fungerar som ett sätt att se och tolka världen; det finns olika perspektiv, och skillnaderna mellan dessa perspektiv skapar olika kulturer med dem tillhörande värden och vanor. Också Hofstede (1991) redogör för det sociala och kollektiva inslaget i kultur, men konstaterar att med kultur kan också avses bara högkultur, dvs. t.ex. konst och klassisk musik.

Eftersom kultur är ett mångsidigt begrepp, får det olika definitioner och betydelser. Williams (1993, refererad i Öhlander 2005) har studerat kultur och skapat tre kategorier för att beskriva betydelser av begreppet. I den första betydelsekategorin placerar Williams "att vara kultiverad", dvs. en bildad människa. Utgångspunkten för den här definitionen är historisk eftersom begreppet kultur ursprungligen har betytt 'att odla' och 'att vårda' (Öhlander 2005: 13). Metaforiskt innebär det att genom att odla själen blir man

en kultiverad människa. I den andra kategorin är betoningen på estetik, dvs. att kultur är lika med konst, medan den tredje betydelsen betonar den antropologiska meningen av begreppet (Williams 1993, se Öhlander 2005). *Kulturanthropologi* är en forskningsinriktning som koncentrerar sig på att beskriva olika kulturer och att studera människans sociala och kulturella egenskaper (Vesterinen 1999: 82-87). Kultur ses då som ett kollektivt fenomen. Enligt Vesterinen (1999) jämför man kulturer genom att betrakta typiska beteenden och specifika traditioner inom vissa folkkulturer för att få veta hurdana vanor och värden människor har i olika områden och samhällen. Kulturanthropologin hjälper oss att förstå världen. I synnerhet är kulturanthropologer intresserade av följande frågor (Vesterinen 1999: 87):

- 1) Hur är samhället organiserat socialt?
- 2) Hurdant liv lever man i samhället (t.ex. levnadssätt, beteendemönster, skillnader i jämförelse med andra kulturer)? Hur och varför varierar levnadssätten när de jämförs med livet av andra kulturer?

Det finns alltså en grov tudelning när man betraktar de vanligaste definitionerna av begreppet kultur; kultur som ett kollektivt fenomen och kultur som högkultur/konst. Därtill talas också om *populärkultur* och *masskultur*. I synnerhet ses masskultur som en motsats till högkultur. Det rådande antagandet är att vad som är populärt och vad som intresserar ett stort antal människor, är mindre värt. Enligt Toikka och Vento (2000: 76) har attityder till populärkultur varit negativa därför att den har setts som en underhållningsform vars mening bara är att tjäna maximalt pengar på bekostnad av kvalitet. Motsatsställningen mellan konst och marknader har alltså dominerat och påverkat bedömningen av populärkultur.

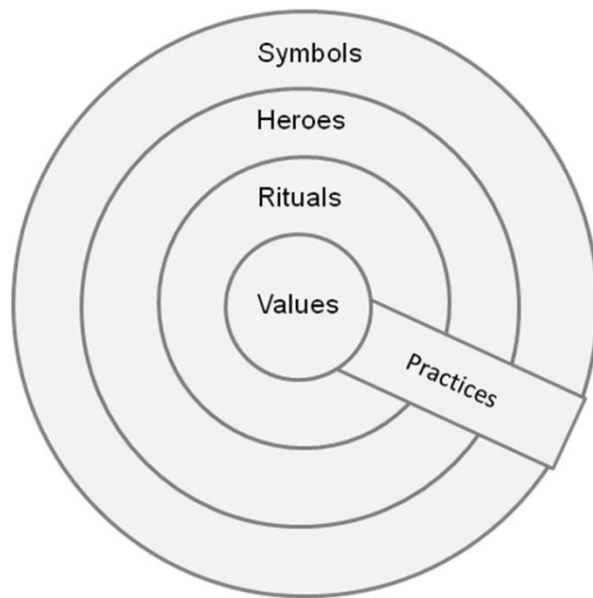
Populärkultur har oftast likställts med masskultur (Koistinen et al. 1995: 11), men nuförtiden anses masskultur vara snarare en underkategori av populärkultur med sin strävan efter att nå vida internationella marknader. Just denna aspekt av internationalitet är typisk för masskulturer. Enligt Turunen (1995) har förändringen mot det mer populärkulturella samhället varit en lång utvecklingsprocess. Under industrialiseringen fungerade kultur och konst som motvikt till rådande normer i samhället, och meningen med högkultur var särskilt att hävda högre och bättre värden (Turunen 1995: 18-20). Samti-

dig fanns det en tydlig kontrast mellan hög- och lågkultur. Gledhill (1997: 349) redogör för egenskaper som är betydande när man betraktar skillnaden mellan högkultur (konst) och lågkultur (masskultur); i konst betonas realism och strävas efter att väcka tankar, medan meningen med masskultur är att väcka känslor och att erbjuda en momentan flyktväg från den riktiga världen i form av fantasi och glamour. Turunen (1995) anger att populärkultur, som står i mitten mellan hög- och lågkultur, har uppstått samtidigt med tillväxt av medelklassen i samhället. Populärkultur följer medelklassens intressen och p.g.a. att den erbjuds via olika medier, är den alltid aktuell och lätt att nå. Kännetecknande är också att populärkulturella underhållningsformer bildas genom att bearbeta ursprungligt högkulturella genrer till mer begripliga former motsvarande majoritetens intresse, t.ex. poesi till rocktexter och romaner till filmer (Turunen et al. 1995: 22). Som ett exempel på masskultur kan nämnas bland annat såpoperor.

2.2 Kategoriseringar av kulturer

Redan som barn lär man sig olika beteendemönster för hur tänka, känna och uppföra sig, eftersom barndom är lämplig tid för att omedvetet absorbera omgivningen (Hofstede & Hofstede 2005). Dessa beteendemönster kallar Hofstede och Hofstede (2005) *mental programs* eller *software of the mind*, och med dem avser de att individens beteende är delvis programmerat på basis av egna tidigare erfarenheter och inlärd kunskaper. Hofstede och Hofstede (2005) ser kultur som ett kollektivt fenomen; medan människokarakteren är ärvd och universal, är kultur inlärd och specifik, såsom ens personlighet.

Det finns olika kulturer i världen. För att kunna tala om olika kulturer måste det finnas skillnader som avskiljer kulturer från varandra och som bär betydande meningar. Hofstede och Hofstede (2005: 6-8) har skapat en modell av fyra kategorier som uttrycker kulturell variation. Dessa kategorier heter *symboler*, *hjältar*, *ritualer* och *värden* (se Figur 1).

Figur 1 Lökdiagrammet: manifestation av olika grader av kulturer, där symboler står ytterst och värden mitterst i cirkeln (Hofstede & Hofstede 2005: 7).

I Hofstede och Hofstedes (2005) kategorisering är symboler det yttersta skiktet av kultur. Med symboler avser de ord, gester eller kulturspecifika objekt. Symboler är de synbarliga dragen som även en utomstående person kan märka och nämna som karakteristiska drag för en viss kultur. Varje kultur har också viktiga personer som är en del av kulturarvet, och dessa personer kallas hjältar (Hofstede & Hofstede 2005). Vissa till kultur hörande hjältar kan vara döda eller levande, fiktiva eller existerande, men det viktigaste är att personen med hjältestatus har egenskaper som är uppskattade och kulturbeskrivande. I motsats till hjältar står skurkar, och jag anser att de också kan ha en likadan status fast de inte är figurer som uppskattas utan snarare avskys. Som exempel på dessa kan nämnas hjältarna Odin, Tor och Freja samt skurken Loke, som alla är gudarna i nordisk mytologi. Med kulturella ritualer avser Hofstede och Hofstede (2005) kollektiva och sociala vanor, t.ex. hälsningar och sätten hur man betar sig i religiösa ceremonier och affärsmöten. Dessa situationer innehåller ofta kulturtillhörande diskussioner som fungerar som allmänna beteendemönster. Den fjärde och den djupaste kategorin är värden, dvs. vad som uppskattas inom en viss kultur och vad som anses vara moraliskt, tillåtet och normalt. För empirin har denna kategorisering en stor betydelse, för jag ska utnyttja den i analysen.

Vidare klassificerar Hofstede och Hofstede (2005: 11) kulturer i olika nivåer på grund av följande särskiljande faktorer: nationell nivå, regional/etisk/religiös/språklig nivå, könsnivå, generationsnivå, socialklass, organisationskultur. Senare i avhandlingen ska jag koncentrera mig i synnerhet på nationella kulturer (se avsnitt 2.3). Hofstede och Hofstede (2005) konstaterar att det kan vara svårt att säga när variationen är kulturellt eller individuellt betingad. Ens personlighet inverkar mycket på beteendet, men det finns också inlärd kulturella drag som är gemensamma för alla som representerar samma kultur. T.ex. är uttryckandet av känslor mycket kulturbundet, och man beter sig på ett visst sätt därför att man är spansk eller därför att man är en kvinna eller man. (Hofstede & Hofstede 2005)

2.3 Nationella kulturer

Begreppet *nationell kultur* förbinder två faktorer, nation och kultur, och med det avses en kollektiv kultur inom ett land. En nationell kultur formas av människor som har samma nationalitet och som därför delar samma normer, vanor, värden och beteendemönster (Hofstede & Hofstede 2005). Det finns olika förenande faktorer som tillsammans skapar nationer; t.ex. ett gemensamt språk och en nationell armé och utbildningssystem. Trots allt är nationella kulturer inga heterogena samhällen eller kollektiv, vars alla medlemmar tänker på samma sätt. Det finns variation och i synnerhet etniska och religiösa undergrupper som hävdar att bakom nationella kulturer finns det riktiga människor med egna identiteter och tankar. Emellertid konstaterar Hofstede och Hofstede (2005) att nationella kulturer styr vårt tänkande eftersom man sedan barndom har levt enligt deras normer och regler. Eftersom varje nationell kultur har sina egna egenskaper, finns det mycket variation i världen när det gäller traditioner, beteendemönster och kommunikation och denna variation är värd att undersökas. Hofstede (1991) har studerat nationella kulturer och skapat en modell av fem dimensioner som fungerar som faktorer som särskiljer nationella kulturer från varandra (se avsnitt 2.5). Också antropologer intresserar sig för nationella kulturer. Meningen är att studera olika kulturer för att kunna förstå varandra och för att förklara problem som kan förekomma i interaktion mellan människor från olika kulturer.

Genom att betrakta människors beteende kan man hitta förenande drag och beteendemönster som hör till en viss nationell kultur. Man gör stereotyper och generaliseringar av t.ex. ”typiska amerikaner” eller ”typiska kineser” därför att det är lättare att klassificera nationer än homogena socialisationer (Hofstede & Hofstede 2005). Stereotyper föds p.g.a. olikhet i världen. Deras funktion är att underlätta oss att förstå den helhetsbilden att alla är olika. Hall (1997: 234-238) diskuterar frågor om olikhet och presenterar fyra teoretiska förklaringar till varför olikhet finns och vad den får för konsekvenser:

1. Olikhet är nödvändig för att meningar kan existera och förekomma. Detta baserar sig på Saussures tanke att olikheter (t.ex. skillnaden mellan vit och svart) bär meningar och betydelser.
2. För att kunna bilda meningar behöver man kommunikation med andra, dvs. dialog mellan olika människor.
3. Olikhet är basen för olika kulturer, dvs. den bildar kulturer.
4. Det andra (=olikheten) definierar oss. Subjektivitet och identitet formas genom att man har kontakt med andra olika människor.

Stereotyper bildas genom att man gör en skillnad mellan *oss* och *de andra* (Lehtonen 2005). Meningen med dem är att jämföra det vanliga och det ovanliga, och definiera allt som är hör till främmande kulturer (Hall 1997: 258). Enligt Lehtonen (2005: 62) brukar egna och de bekanta vanor anses vara de normala, vanliga och korrekta i jämförelse med vanor i främmande kulturer, vilket leder till att stereotyper ofta bär en negativ klang. Lippman (1922, refererad i Lehtonen 2005: 66) konstaterar att generaliseringar och stereotyper hjälper oss att se och förstå världen. Generaliseringen händer genom att överdriva eller förenkla nationaliteters eller personens egenskaper (Hall 1997: 258). Genom att generalisera formas alltså föreställningar av karaktärsdrag hos olika sociala grupper och nationaliteter. Det är vanligt att man med stereotyper försöker både beskriva och kritisera, men de kan också formas omedvetet (Lehtonen 2005).

Det är typiskt att ha stereotyper om nationella kulturer, dvs. att allmänt anse finländare vara tysta och italienare temperamentsfulla (Lehtonen 2005). Genom att ha kontakt med människor från andra kulturer får man ”material” att skapa stereotyper, men eftersom stereotyper ofta baserar sig på ens egna erfarenheter, kan de variera när man jämför dem

med stereotyper som någon annan har gjort. Efter generaliseringen kan det vara svårt att förändra egna åsikter och antaganden om främmande kulturer. Lehtonen (2005) har klassificerat olika former av stereotypskapande och han konstaterar att stereotyper inte bara gäller det främmande utan att det är också vanligt att generalisera eget beteende. Han gör en skillnad mellan *auto-* och *hetero-stereotyper* (Lehtonen 2005: 69) och med auto-stereotyper avser han stereotyper som görs av en själv, och med hetero-stereotyper antaganden gjorda av de andra.

Stereotyper bildas genom att man gör generaliseringar av människor p.g.a. deras personlighet och egenskaper (Greenberg & Baron 1997, refererad i Lehtonen 2005). Som sagt är stereotyper ofta negativa, vilket leder till att de förorsakar förhandsinställningar och fördomar. Greenberg och Baron (1995, refererad i Lehtonen 2005: 71-72) listar fem former av negativa stereotyper som oftast förekommer i kommunikation med varandra.

- 1) *the fundamental attribution error*: en person hörande till *de andra* kritiseras endast p.g.a. sin personlighet. Olika situationer och dess inverkan beaktas inte, utan ens uppförande antas vara alltid likadant.
- 2) *the Halo-effect*: negativa antaganden som man gör av andra människor eller objekt p.g.a. deras egenskaper fast man inte nödvändigtvis vet någonting om dem.
- 3) *the similar-to-me effect*: antagandet att de andra tänker på samma sätt som jag själv. Denna förorsakar oundvikligt problem i interkulturell interaktion.
- 4) *the first impression error*: stereotyper som är gjorda tidigare och som styr ens beteende i fortsättningen.
- 5) *the phenomenon of selective perception*: att bara koncentrera sig på särskilda aspekter och överse några andra även om de kan vara lika viktiga och betydelsefulla.

I interaktion kan dessa beteendemönster och stereotyper göra skada på t.ex. förhållanden mellan anställda i en internationell firma. Hall (1997: 258) konstaterar att stereotyper oftast dyker upp när det är frågan om makt, vilket betyder att stereotyper ofta skapas i företagsvärlden och mellan olika sociala klasser i samhället.

2.4 Hofstedes dimensioner av nationella kulturer

Kultur har definierats genom att betrakta drag som förorsakar problem i samhället. Inkeles och Levinson (1945, refererad i Hofstede & Hofstede 2005) föreslog en modell med tre faktorer som förklarade den kulturberoende variationen:

1. förhållandet till auktoritet
2. uppfattningen om en själv och om maskulinitet och femininitet
3. sättet att lösa problem och konflikter

Hofstede (1980) undersökte människor, som alla arbetade på det multinationella bolaget IBM, från mer än 50 länder, och analyserade data som redan var samlade av IBM mellan 1967 och 1973. Syftet med studien var att utreda människors värden och beteende, och att förklara vilka värderingar och egenskaper hos informanter var kulturrelaterade. Resultatet visade att det fanns olikheter mellan nationella kulturer i synnerhet inom följande områden (Hofstede & Hofstede 2005: 23):

1. social jämlikhet, förhållandet till auktoritet
2. förhållandet mellan individ och grupp
3. kön
4. sättet att hantera osäkerhet och uttrycka känslor

Resultatet från både studierna liknade varandra och förklarade de väsentligaste dragen inom kulturer som orsakade problem mellan olika nationaliteter. Hofstede (1980) kallar dessa drag som *dimensioner av nationella kulturer*. Med dimensioner avser Hofstede (1980) kulturella, jämförbara aspekter, och på basis av hans egna forskningsresultat har han kategoriserat dimensioner i fyra grupper: *makt­distans*, *individualism mot kollektivism*, *maskulinitet mot femininitet* och *osäkerhetsundvikande*. Senare har denna lista kompletteras på grundval av andra undersökningar om nationella kulturer. Enligt The Hofstede Centre (2013) har Hofstede (2010, 2013) senare lagt till två andra dimensioner, *tidsuppfattning* och *eftergivenhet mot återhållsamhet*. Denna komplettering av listan är mycket relevant eftersom kulturer förändras hela tiden och forskning måste följa denna utveckling.

I följande avsnitt ska jag presentera Hofstedes (1980, 2001, 2005, 2010) dimensioner av nationella kulturer och kort förklara dem. Jag anser att det är viktigt för att senare i min studie kunna själv analysera olika kulturella drag och olikheter i ståuppkomik senare i min studie.

2.4.1 Beskrivningar av Hofstedes nationella dimensioner

Den första dimensionen som gäller nationella kulturer är maktdistans (Hofstede 1991). Det finns ojämlikhet i varje samhälle och med denna dimension avses att hur människor på en lägre maktnivå förhåller sig till faktumet att makten sprider sig ojämnt (Hofstede & Hofstede 2005). Tävling i samhället gäller oftast intelligens, makt, välstånd och status, och strävan efter dessa egenskaper förorsakar olikvärdighet och olika maktförhållanden. Enligt Hofstede och Hofstede (2005) har nationella kulturer delats upp i två grupper: kulturer med en liten maktdistans och kulturer med en stor maktdistans. I de förstnämnda länderna är målet att alla är likställda, medan i länder med en stor maktdistans måste det finnas en klar auktoritet.

Individualism mot kollektivism är den andra dimensionen. Kultur är definierad som ett kollektivt fenomen och enligt Hofstede och Hofstede (2005) betyder *kollektivism* makten av grupp. En motsats till kollektivism är *individualism* som betonar självständighet. Inom denna dimension finns det variation i synnerhet när det gäller familjeliv och familjeförhållanden; den individuella familjemodellen betonar ärlighet och rättframhet, och det är viktigt att ta ansvar för sig själv. Till motsats finns det kollektivbetonande kulturer; som en medlem av dem lär barn sig att vara en del av en grupp och ett kollektiv. Lojalitet och förmåga till samarbete är högt uppskattade egenskaper hos familjer som lever i kollektiva samhällen. (Hofstede & Hofstede 2005: 86-92)

Betraktandet av den tredje dimensionen, dvs. maskulinitet mot femininitet, bevisar att könet är en egenskap som orsakar nationella skillnader. Hofstede och Hofstede (2005) skriver om könsroller, rättare sagt om *maskulinitet* och *femininitet*, och med dessa termer avses det typiska och förväntade beteendet för män (maskulinitet) och kvinnor (femininitet). Könsroller är i stora drag likadana i hela världen, t.ex. är det vanligt att tänka att män gillar blått och kvinnor ljusrött, men kultur och de rådande normerna i samhället

påverkar attityder till könsroller, dvs. några nationella kulturer är mer maskulina än några andra. Nationella kulturer varierar särskilt mycket inom denna dimension, och temat kan även sägas vara kontroversiellt; jämställdhet är ingen självklarhet i hela världen, och det finns en pågående debatt om rättigheter som gäller kön (Hofstede och Hofstede 2005).

Den fjärde dimensionen av nationella kulturer gäller osäkerhet och hur det behandlas i livet (Hofstede & Hofstede 2005). Med osäkerhet avses t.ex. rädslan och oron för obekanta situationer, och fast de här känslorna är subjektiva och individuella, kan det dock finnas kulturrelaterade likheter. Hofstede och Hofstede (2005) konkretiserar denna dimension genom att presentera två ändar, dvs. länder där osäkerhetsgraden är låg och länder där den är hög. Skillnaden mellan dem syns särskilt i uttryckandet av känslor; människor av kulturer med hög grad osäkerhet är emotionellt aggressiva, medan i länderna där osäkerhetsgraden är låg brukar människor vara tysta, bekymmerslösa och oföretagsamma.

De två nyaste dimensionerna, dvs. tidsuppfattning och eftergivenhet mot återhållsamhet, har tagits med till listan senare när undersökning inom ämnet har gått vidare. Enligt Hofstede (2011) har Minkov (2007) analyserat data av World Values Survey, och eftersom resultat var signifikant olika när det gäller nationella skillnader, har listan av nationella dimensioner kompletterats. Det första tillägget till den ursprungliga listan är dimensionen av tidsuppfattning. Hofstede och Hofstede (2005) har gjort en skillnad mellan *långtids-* eller *korttidsorienterade* kulturer eftersom enligt dem är förhållandet till tid en kulturrelaterad egenskap. Långtidsorienterade kulturer har definierats vara framtidsinriktade, medan i korttidsorienterade kulturer betonas det förflutna och nutid, vilket betyder att i synnerhet traditioner och skyldigheter uppskattas (Hofstede & Hofstede 2005: 210). Den nyaste dimensionen, dvs. eftergivenhet mot återhållsamhet, har tagits med år 2010. Enligt The Hofstede Centre (2013) finns det en stor skillnad mellan dessa egenskaper och att denna skillnad som gäller i synnerhet attityd till livet, är mycket kulturrelaterad.

2.4.2 Finland och Sverige enligt Hofstedes dimensioner av nationella kulturer

Finland och Sverige är ganska likadana länder, både regionalt och ideologiskt. Därför är skillnader i Hofstedes dimensioner av nationella kulturer inte stora, men det betyder inte att länderna är lika i allt. Senare i teoridelen ska jag sätta mig in i temana nationalism och kulturell identitet, och då ska jag utreda skillnader mellan Finland och Sverige ur olika synpunkter. I följande avsnitt analyseras skillnader p.g.a. resultat av Hofstedes studie.

Sverige och Finland var båda med i undersökning med 72 andra länder (Hofstede & Hofstede 2005: 22-28). Hofstede och Hofstede (2005) betonar att resultaten är relativa och presenterade som tal vars uppgift är att förklara skillnaderna mellan länderna. Enligt studien och dess resultat liknar alla länderna i Norden ganska mycket varandra, men det finns dock intressanta skillnader. En betydande skillnad gäller den tredje dimensionen, dvs. maskulinitet och femininitet. Bland alla dessa 74 undersökta länder är Sverige det mest feminina landet (Hofstede & Hofstede 2005: 120-121). Finland är på sjätte plats, och mellan Finland och Sverige ligger t.ex. Norge, Nederländerna och Costa Rica. När det gäller individualism, delar Sverige de 13:e och 14:e platserna med Frankrike, och Finland ligger lite lägre ner i statistiken, på den tjugoförsta platsen (Hofstede & Hofstede 2005: 78-79). Enligt resultaten sammanhänger välstånd med individualismen. Vad beträffar osäkerhetsundvikandet är Finland på högre plats än Sverige, egentligen är Sverige den fjärde sista på listan med Hong Kong, och Finland det mest osäkerhetsundvikande landet bland de nordiska länderna. Resultat (Hofstede & Hofstede 2005) visar att Finland och Sverige är ganska likadana när det gäller maktdistans; Finland, Norge och Sverige (platserna 66-68 av total 74) är alltså länder med en liten maktdistans. Den sista dimensionen, tidsuppfattning, förorsakar mer spridning, och Finland syns vara ett mer långtidsorienterat land än Sverige. I denna del av studien, dvs. när det gällde tidsuppfattning, deltog 39 länder (i stället för tidigare 74) och Finland rankades som den sextonde och Sverige som tjugotredje. Den sjätte dimensionen är relativt ny och därför finns det inte tillräckligt med information för att kunna specificera den.

Tabell 1 Resultat av Hofstedes studie om nationella kulturer. Till vänster dimensioner av nationella kulturer och till höger placering av Finland och Sverige i statistiken (totalantalet av länderna är 74, med undantag av tidsuppfattning när antalet är 39).

DIMENSION	SVERIGE	FINLAND
1. Maktdistans	67-68	66
2. Individualism	13-14	21
3. Maskulinitet	74	68
4. Osäkerhetsundvikandet	70-71	48-49
5. Tidsuppfattning	23	16

2.4.3 Kritik mot Hofstedes studie

Fast Hofstedes (1980) studie är banbrytande inom detta område, har den också kritiserats. Kritikerna har bl.a. hävdats att det inte ens är möjligt att med denna noggrannhet beskriva kultur och dess dimensioner p.g.a. att den förändras hela tiden och eftersom den inte är någon entydig helhet. Hofstede (1980) har emellertid presenterat en kategorisering av kulturella egenskaper som alla bär nationell betydelse, och den här kategoriseringen har också uppdaterats på grundval av pågående forskning och nya perspektiv. Jones (2007) konstaterar att det finns människor för och mot Hofstedes (1980) studie. Kritik mot studien handlar för det mesta om den allmänna karaktären av kultur och kulturell mångfald (Jones 2007). Enligt The Hofstede Centre (2013) är jämförelse ändå oundviklig för att kunna dra slutsatser av nationellt betydande egenskaper; siffror som Hofstede (1980) presenterar är dock relativa, men dessa siffror är förutsättningen till närmare analys. Denna är det enda medel att undersöka, identifiera och mäta nationella kulturer (Hofstede 1980).

Jones (2007) anger att kritik mot Hofstedes (1980) studie gäller i synnerhet dess aktualitet och att den inte fullständigt kan förklara nationella kulturer eftersom den presenterar så få dimensioner. Nuförtiden påverkar globalisering världen och kulturer, och därför anses studien också vara för gammal för att nuförtiden lita på dess resultat (Jones 2007). Studien har dock uppdaterats och ny information har tagits med under 2000-talet, vilket

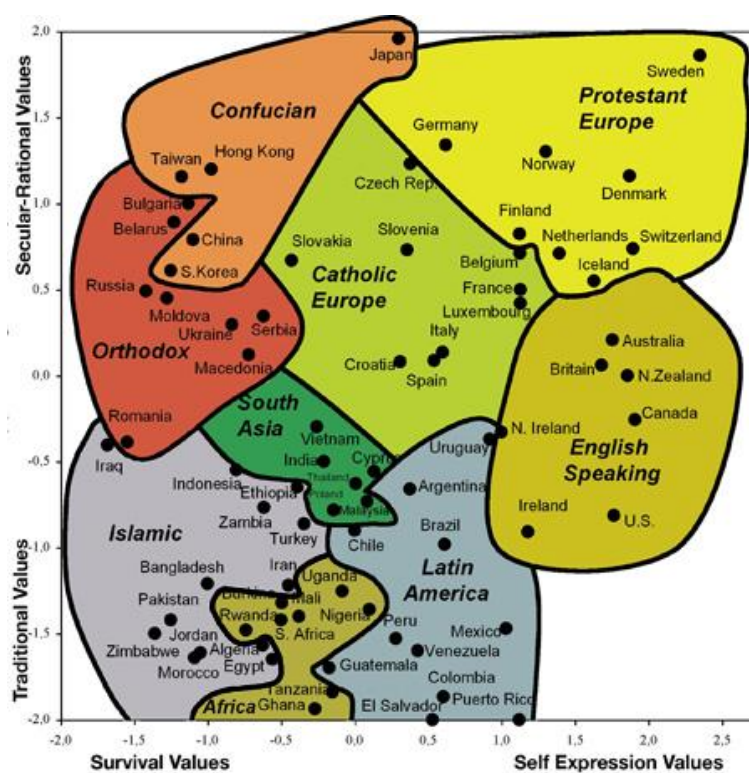
är bra för dess reliabilitet. Hofstede (1991) också konstaterar att fast kulturer förändras så småningom, är t.ex. värderingar ganska fasta egenskaper. Enligt Jones (2007) har Hofstedes (1980) antagande att alla kulturer är homogena kritiserats. Vidare konstateras det att kulturer sprider sig t.o.m. över landsgränser, vilket gör det svårare att definiera nationella kulturer.

Trots denna kritik mot Hofstedes (1980) studie valde jag att presentera den och dess resultat som bakgrund till min egen undersökning. Fast studien inte kan svara på alla frågorna om nationella kulturer, fungerar den dock som bas för vidare undersökning. Vad gäller min egen avhandling är Hofstedes (1980, 2005, 2013) studie om dimensioner av nationella kulturer betydande; den ger riktlinjer för min egen analys.

2.4.4 Andra studier om nationella kulturer

Hofstedes (1980) undersökning är en grundläggande studie om nationella kulturer eftersom den tydligt förklarar, kategoriserar och analyserar kulturella dimensioner. Över 50 länder var med i undersökningen, vilket är ett stort antal, men kritik mot studien gäller dock informanter; de var alla arbetstagare i IBM och därför kanske likadana till sin grundkaraktär och inte det bästa alternativet för studien vars mening var att studera nationella kulturer (Hofstede & Hofstede 2005: 23). Andra studier har kommit till liknande resultat som Hofstede, vilket ger skäl att anta att resultaten är tillförlitliga.

Det finns dock också andra synvinklar om dimensioner. Inglehart och Welzel anser att det finns två dimensioner som är viktigast och som orsakar mest spridning när det gäller kulturella olikheter; traditionella/rationella värden och överlevnads/självttryckande värden (Inglehart & Welzel 2010). Med dessa dimensioner förklarar Inglehart och Welzel (2010) alltså kulturella olikheter. Deras studie är en del av World Values Survey. Enligt WVS nätsidor är syftet med arbetet i WVS att studera olika kulturer och värden som människor har världsomfattande med några års mellanrum. Undersökningen av nationella kulturer och dess värderingar har gjorts fem gånger, den nyaste mellan åren 2005-2008. Informanter har intervjuats personligt och åsikter presenteras mestadels med siffror som jämförs med resultat av andra länder. (The World Values Survey 2013)

Figur 2 WVS Kulturkarta 2005-2008: Länder kategoriserade enligt två dimensioner: traditionella/rationella värden och överlevnads/självuttryckande värden (WVS nätsidor)

Enligt Inglehart och Welzel (2010) har religion en stor betydelse i den första dimensionen, dvs. när traditionella mot rationella värden betraktas. I traditionella kulturer är alltså religion, respekt för auktoritet och traditionella familjevärden viktiga, vilket betyder att t.ex. aborter och skilsmässor inte accepteras. I motsats står rationella kulturer som anses vara liberala i jämförelse med traditionella kulturer. (WVS nätsidor) Att tala om rationella kulturer är ganska värderande; termen är icke-neutral och visar ganska synbart att vilka slags länder forskare själv beundrar och kommer från, vilket borde undvikas eftersom objektivitet är en grundpelare av vetenskapligt arbete. Den andra dimensionen gör en skillnad mellan överlevnadskulturer som uppskattar ekonomisk trygghet och en sträng ordning, och självuttryckandekulturer vars prioriteter är tolerans och jämställdhet (WVS nätsidor).

WVS kulturkartan (se Figur 2) uppvisar att Sverige och Japan är de mest rationella länderna i världen. Andra nordiska länderna ligger längre ner i kartan och i statistiken. Finland är ju mer rationellt än traditionellt, men placerar sig i kartan t.ex. efter Norge, Danmark och Tyskland. Sverige ligger i en ände också i den andra dimensionen; Sveri-

ge är ett land, där självuttryckande värden uppskattas mest. Ordningen mellan andra nordiska länder är Danmark, Island, Norge och Finland, och mellan Finland och Sverige ligger det t.ex. många engelskspråkiga länder. Enligt Inglehart och Welzel (2010) skiljer sig Sverige mycket från andra länder med sin liberalitet, vilket är en beaktansvärd och intressant fråga när nationella kulturer och olikheter studeras.

Det finns säkert också andra kulturella egenskaper som skiljer kulturer från varandra och som sagt är en tydlig analysering av kulturer mer eller mindre omöjlig att göra. Jag anser att de här dimensionerna som jag presenterade ovanför är relevanta för min studie och att de tydligt beskriver de faktorerna som överhuvudtaget gör skillnader mellan olika nationella kulturer.

2.5 Nationalism och nationell identitet

Nationalism är ett fenomen som väcker frågor och tankar. Enligt Pakkasvirta och Saukkonen (2005) verkar människor ha en tendens att uppdelas sig själva och andra i grupper, och för det mesta händer det p.g.a. nationaliteter, dvs. att man automatiskt hör till en viss grupp eftersom han/hon t.ex. bor i Sverige. Antagandet är att nationaliteter definierar oss och att på sätt och vis styr vårt beteende. Att älska sitt hemland och sin nationella identitet är också drag som kopplas till begreppet nationalism (Pakkasvirta & Saukkonen 2005: 8). Men i allmänhet finns det ingen entydig definition på nationalism, och därför kan den betraktas ur olika synvinklar. Enligt Pakkasvirtas och Saukkonens (2005: 9) sammandrag kan nationalism anses vara ett ideologiskt, samhällligt eller kulturellt fenomen och att det också finns olika funktioner med den, t.ex. att förstärka samhörighetskänslan eller att förena människor som bor i ett och samma land. Pakkasvirta och Saukkonen (2005) uppger att nationalism är en blandning av alla dessa drag.

Gellner (1983, refererad i Remy 2005) framför att en nationalstat är en kärn av nationalism, vilket förutsätter att det måste finnas stater för att nationalism kan existera. Enligt Gellner (1983) har nationalism formats under industrialiseringen då statstatus var förutsättningen till utkomst och en samhälllig funktion. Medan Gellner (1983) betonar den politiska betydelsen av nationalism, konstaterar Smith (1991, refererad i Remy 2005) dess historiska och etniska karaktär och redogör för att nationalism uppstår genom att

människor från samma etniska bakgrunder fördelar gemensamma tankesätten, traditioner och samhörighetskänslan med varandra. Det finns alltså en grov skillnad mellan dessa två teorier: Gellner (1983) anser att stater skapar nationalism och att etniska drag, såsom språk, religion och traditioner har ingenting att göra när nationalism uppstår. Däremot är Smith (1991) för ett motsatt tankesätt och betonar att nationalism grundar sig på just dessa etniska drag.

Nationell identitet är ett relativt nytt begrepp. Förändringen i den moderna världen, t.ex. globaliseringen, föreningen av Europa och internationaliseringen av marknader, har skapat känslan av alienation, vilket har lett till växande diskussion av nationell identitet (Saukkonen 2005: 91). För att kunna studera nationell identitet, förutsätter det först att definiera vad begreppet *identitet* innebär. För allt är den ett mångskiktat begrepp som har utvecklats under loppet av tid. Hall (1999: 21-23) presenterar tre olika former av identitet: a) *subjekt i upplysning*, b) *sociologiskt subjekt* och c) *postmodernt subjekt*. Den första är ett mycket individualistiskt sätt att se på identitet. Huvudtanken bakom den är att man föds med en inneboende uppfattning av en själv som dock utvecklas men som i princip bevaras oföränderlig (Hall 1999). Enligt Hall (1999) är det också möjligt att betona den sociologiska sidan av identitet, dvs. att identitet formas i samspel mellan samhälle och en själv och genom att ha dialog och interaktion med andra kulturer och identiteter. Medan den första formen framhäver individualism, är interaktion alltså huvudsaken med den andra. Det tredje, postmoderna subjektet, betonar för sin del att man inte har någon fast och oföränderlig identitet, utan att den formar sig hela tiden i olika kontexter. Identitet är egentligen ett antal identiteter som varje människa har inom sig (Hall 1999). Dessa identiteter gäller alltså individ eller subjekt, dvs. hur individ ser sig själv, men det också finns kollektiva/gruppidentiteter som diskuteras i följande.

Petkova (2005: 11) framför skillnaden mellan *kollektiv, social och kulturell identitet*. Utgångspunkten för den kollektiva identiteten härleder från tanken av Freud att en individ alltid är en del av någon grupp p.g.a. sin nationalitet, etnisk bakgrund eller intressen. Enligt Petkova (2005: 14) är detta kollektiva koncept ett övre begrepp för dess subkategorier, dvs. för social och kulturell identitet. Skillnader mellan de här subkategorierna är att med social identitet hänvisas till sociala grupper p.g.a. kön, ålder och klass och med kulturell identitet till kulturer som oftast är definierade av att omfatta olika kulturellrelate-

rade traditioner, värden och symboler (Petkova 2005). Ett viktigt begrepp för denna studie är ändå *nationell identitet* som också är en form av kollektiva gruppidentiteter. Förenklat uttryckt avses med nationell identitet det sättet hur individer inom en nation ser sig själva som en grupp eller vad människor från andra kulturer anser vara typiska drag för en nation (se t.ex. Petkova 2005, Pakkasvirta & Saukkonen 2005). Inom varje nation finns det förenande drag, t.ex. karaktärsdrag eller kommunikationssätt som lätt tycks identifiera och omfatta hela nationella identiteten. Oftast är de dock stereotyper, men det finns ett korn av sanningen i dem. Nationell identitet är ett ämne som alltid har intresserat forskare, och i följande kapitel ska jag diskutera nationell identitet hos finländare och svenskar och studier som har gjorts om temat.

I tre nästa avsnitt ska jag kort beskriva nationella kulturer i Sverige och i Finland. Dessa beskrivningar är inga absoluta sanningar, utan snarare generaliseringar som oftast förekommer och förbindas när det talas om svenskhet, finskhet och finlandssvenskhet. Det är omöjligt att omfattande förklara dem, men meningen är att ge exempel och olika synsätt. Till sist av detta kapitel ska jag också diskutera vilken status nationella kulturer nuförtiden har under globalisering.

2.5.1 Svenskhet

Daun (1989) har studerat svensk mentalitet, kultur och personlighet under 1960-, 70- och 80-talen, men konstaterar att frågor om detta område brukar utvecklas och förändras med tiden. Enligt Daun (1989: 56) finns det fyra drag, dvs. *blyghet*, *oberoende*, *konfliktundvikande* och *ärlighet*, som bestämmer svenskhet. Med dessa ord beskrivs hur svenskar betar sig med andra människor och vad som är typiskt för dem när det gäller sociala relationer. Daun (1989: 56ff) anger att den allmänna stereotypen av svenskar har varit att de är blyga, stela och reserverade att tala med främmande människor. De här personlighetsdragen är ändå kontext- och kulturbundna, dvs. blyghet är ett universellt drag, men omfattningen av vad som tycks vara blyghet varierar mellan olika kulturer (Daun 1989: 57). T.ex. kan italienare anse svenskar vara tysta och reserverade, men i jämförelse med finnar beskrivs svenskar ofta vara sociala och öppna. Ekwall och Karlsson (1999) har jämfört finskhet och svenskhet för att förklara nationella identiteter, och meningen med deras arbete har varit att underlätta samarbetet mellan Finland och Sve-

rige genom att föröka förståelse mellan varandra. Ekwall och Karlsson (1999: 21-31) har gjort en enkätundersökning för att förklara vilka karaktärsdrag är typiska för finnar och svenskar. I undersökning deltog ungefär 150 informanter, varav en tredjedel var svenskar, två tredjedelar finnar och cirka 10 informanter av olika nationaliteter. Resultaten visar att svenskar är grupporienterade, sociala, diplomatiska och pratsamma, finnar är ärliga, duktiga, reserverade och blyga. En jämförelse med andra kulturer är viktig; genom att jämföra får man perspektiv, och utan kontakt med främmande vore det omöjligt att bestämma vad som är karakteristisk för en viss kultur (Daun 1989: 12).

Enligt Ekwalls och Karlssons antagande är Sverige ett land som beundras och idealiseras (1999: 85). Framför allt är Sverige en välfärdsstat; tryggt, jämställt och väl fungerande både funktionellt och ekonomiskt. Flera andra länder anser Sverige som ett ideal att sträva efter (Ekwall & Karlsson 1999). För att presentera Sverige utomlands, har Svenska institutet skapat broschyren *Sverigebild 2.0* (Svenska institutet, 2008). Meningen med den är att ge en uppdaterad bild av Sverige, dess kultur och identitet samt värden som uppskattas, eftersom i dagens interkulturella värld och under globalisering är det viktigt att beakta och ta hänsyn till hur landet ser ut utanför landets egna gränser. Det räcker inte att bara presentera kulturella vanor och traditioner eller unika landskap som finns i Norden, utan väsentligt är att redogöra för värderingar, livsstil och sättet att tänka (*Sverigebild 2.0*). Vad som lyfts fram i broschyren är en positiv utställning till invandring och en positiv attityd till förändringar; genom att anpassa sig till förändringar är det möjligt att utvecklas som ett land.

Möte. Alla är inbjudna. Kaffe. Alla får säga sin mening. Många idéer och förslag till lösningar. Kompromissande. Och så ett litet steg framåt... Så går det till varje dag runt om Sverige. Långsamt kan en del tycka, men historien visar att just detta förhållningssätt har varit en viktig faktor i Sveriges snabba utveckling. Denna har inte präglats av revolutioner utan snarare av samarbete och ett konstant framåtblickande som steg för steg tar oss vidare genom delaktighet förankring. (*Sverigebild 2.0* 2008)

Enligt *Sverigebild 2.0* (2008) är nytänkande, öppenhet, äkthet och omtänksamhet de viktigaste kärnorden och kärnvärdena för Sverige och svensk identitet. Under den senas-

te tiden har frågan om svenskhet väckt mycket debatt, och speciellt har Sverigedemokraterna delat meningar om vad som tycks höra till svensk kultur och vad som förbinds med svenskhet. Enligt Sverigedemokraterna (2013) är partiet ”ett Sverigevänligt parti som eftersträvar en hög grad av trygghet och samhörighet i det svenska samhället” och syftet med deras arbete gällande svensk kultur är att förvara kärnan av den, dvs. kulturarvet och svensk identitet. Sverigedemokraterna anser att utan den kollektiva identiteten och det tydligt definierade kulturarvet är nationen identitetslös; bevarandet av svensk kultur, dvs. traditioner, mentalitet och populärkultur, binder människor tillsammans och skapar samhörighetskänslan (Sverigedemokraternas nätsidor).

Åkesson, Sverigedemokraternas partiledare, konstaterar: ”Svensk är man om man har en svensk identitet” (SVT, 2012). Den svenska identiteten kan betraktas genom att definiera svensk mentalitet. Enligt Sverigedemokraterna är det typiskt för en svensk att vara tålmodig och artig, att inte väcka uppmärksamhet eller skilja sig från mängden och att visa hänsyn mot andra människor (Sverigedemokraternas nätsidor). Typiskt är också att resonera och att inte ge efter för känslor (Frykman 1993: 124). Frykman analyserar vidare och lyfter fram blyghet och känslan av otillräcklighet samt undvikandet av konflikter som typiska drag för svenskar. Frykman och Löfgren (1999: 27) uppger att årsfester bildar en stor del av svenskhet; genom att fira enligt gamla traditioner förstärks den nationella identiteten. Fester, t.ex. traditioner som hör till jul- och midsommarfestandet, har en stor betydelse för svenskar, och människor som har gjort Sverige berömt i världen, bl.a. Astrid Lindgren och ABBA, uppskattas och anses som faktorer som på något sätt definierar svensk kultur (Sverigedemokraternas nätsidor). Den svenska kulturen har undersökts också utanför Skandinavien, nämligen ur amerikansk synvinkel (Gannon & Pillai 2010). Sverige beskrivs vara ett socialt och demokratiskt land, vars viktigaste värden är jämlikhet, frihet, demokrati, solidaritet, trygghet och effektivitet (Furnes & Tilton 1979, refererad i Gannon & Pillai 2010: 142). Den svenska mentaliteten, dvs. att svenskar är rationella och praktiska, stöder de här värdena och befäster Sveriges rykte som ett väl fungerande land och samhälle i alla avseenden. Gannon och Pillai (2010) konstaterar att den svenska mentaliteten kan analyseras genom att använda metaforen av en sommarstuga. Sommarstugor är vanliga i Sverige och svenskar tycker om att tillbringa tid där i lugn och ro i naturen. Det kan alltså anses att den traditionella svenska sommar-

stugan reflekterar svensk kultur som bäst; traditioner, individualism och kärlek till natur (Gannon & Pillai 2010).

I arbetslivet syns skillnader, speciellt skillnader som baserar sig på kulturella egenskaper och beteendemönster, klart när man samarbetar med människor från olika kulturer. Laine-Sveby (1991) har satt sig in i dessa frågor och konstaterar att beteendet ofta anses vara en nationell egenskap, dvs. att ens beteende förklaras med att säga ”han är så typisk svensk”. Laine-Sveby (1991: 23ff) har samlat in material om åsikter som finnar och svenskar har om varandra i arbetslivet. Finnar anser att de västliga grannarna är stolta, rika, internationella, hövliga och opålitliga. Vad som stör för det mesta är självtillräcklighet hos de svenska kollegorna. Typiskt för svenskar är att undvika konflikter och därför verkar det att de inte har tillräckligt med temperament.

2.5.2 Finskhet

”Svenskar äro vi inte längre, ryssar vilja vi inte bli, låt oss alltså bli finnar.” A.I. Arwidsson

Weckström (2011: 148) uppger att ”det är svårt eller till och med omöjligt att definiera finskhet”. I sin doktorsavhandling har Weckström studerat sverigefinländare, dvs. personer som bor i Sverige men som har en finländsk bakgrund, och vad de anser hörande till finskhet och att vara finländare. Enligt Weckströms (2011) resultat finns det några teman som betonas, t.ex. språket och känslan av att vara olik och unik. Finskhet består av traditionella element liksom rågbröd och boboll, men framför allt anses finskhet som individuell erfarenhet som är en viktig del av ens normala, vardagliga liv. Det är inte viktigt att förverkliga sin finska identitet genom att göra typiska finska sysslor, utan finskhet realiseras i ens tankar och i känslor som man har (Weckström 2011: 148-150).

Weckström (2011) konstaterar att de traditionella finländska dragen är dock viktiga. Som exempel på dessa kan nämnas vedhuggning, tango, ishockey och tystlåtenhet. Studinger, en helsingforsisk grafisk designer, har fångat finskhet genom att teckna bastukvast, president Kekkonen, mobiltelefon, den finska flaggan och logon av Europeiska Unionen i pärmbilden av boken som handlar om finskhet (Uschanov 2012). Alla dessa

saker kan anses representera den finska kulturen och identiteten. Bastu har en viktig betydelse för finnar; den är en plats för att tvätta sig men också för att stressa av. Ursprungligt är bastu ingen finsk uppfinning, men i Finland har bastutraditionen bevarats till nutid (Korhonen 1993: 104) och den finska bastun är välkänd i världen. Gannon och Pillai (2010) konstaterar att bastu är helig för finnar. Att bada bastu är en vardaglig ritual, men den har också en stor betydelse när man firar t.ex. jul och midsommar.

Uschanov (2012: 32ff) redogör för att det inte nödvändigtvis finns några speciella eller individuella drag för varje kultur fast t.ex. medborgare ofta tänker att deras kulturella traditioner är någonting som gör dem speciella och som skiljer ens egen kultur från andra kulturer. Denna åsikt om att nationella kulturer inte har några särskilda, speciella drag baserar sig på artikeln av Johansen (1994, refererad i Uschanov 2012). Efter att ha studerat Norge-bilden som presenterades utomlands under OS i Lillehammer 1994 konstaterar Johansen att det inte finns något speciellt norskt i det nutida norska samhället, utan att norskhet består av moderna element som kommer huvudsakligen från utlandet. Uschanov (2012) framför att detta fenomen gäller också Finland; det finns nationella drag som är typiska för finländare, men samma drag kan definiera också andra kulturer. Men Uschanov (2012) anser att det inte alltid är så entydigt, och att det finns egenskaper och traditioner som fungerar som speciella egenskaper just för finska kultur och identitet. Skillnaden mellan Finland och de flesta västländerna är att det finns en enhetlig nationell kultur med sin anspråkslöshet, jämntjockhet och underlägsenhetskänsla i Finland (se Mäkelä 1985, Alapuro 1988 och Tarasti 1988, refererade i Uschanov 2012). Grunden för denna enhetlighet är att det inte har funnits någon snobbig social överklass i det finska samhället och att högkultur aldrig har haft någon viktig status i Finland (Mäkelä 1985, refererad i Uschanov 2012: 44-46).

Den finska karaktären har sina rötter i Finlands historia. Livet var inte lätt eftersom Finland var tvunget att kämpa för sin självständighet, och därför är finnar stolta och tacksamma över sitt självständiga land. Det finska ordet *sisu* beskriver den ihärdigheten som finnar har i sig; den är en kombination av mod, målmedvetenhet och optimistisk realism i motgångar (Gannon & Pillai 2010: 158). Jämställdhet har alltid varit ett grundläggande värde i Finland, och Finland var det första landet där det var möjligt för kvinnor både att rösta och kandidera i val (Gannon & Pillai 2010: 162). Ekwall och Karlsson (1999: 24-

25) har redogjort för hurdana karaktärsdrag finnar har. Enligt deras resultat anses finnar vara ärliga, flitiga, reserverade, blyga och pålitliga. Ekwall och Karlsson (1999) förklarar vidare att sammandraget av resultaten visar att egenskaper som har med viljestyrka, temperament och individualitet att göra, förenas med finsk karaktär. I arbetslivet, speciellt i interaktion med människor från olika nationaliteter, betonas att finnar är allvarliga och inbundna, och därför svåra att ta kontakt med (Laine-Sveby 1991). Finnar är inte rädda för att delta i diskussion fast ens åsikt strider mot den allmänna opinionen (Ekwall & Karlsson 1999: 108, Laine-Sveby 1991), men typiskt för finnar är dock att oroa sig för mycket för vad andra tycker om dem (Ekwall & Karlsson 1999: 106).

Finnar beskrivs ofta vara fåordiga och tystlåtna. Dessa två egenskaper förenade med svårmodighet, inbundenhet och en grubblande karaktär kan sägas vara en kärna av finskhet, och ofta används dessa ord för att förklara den finska mentaliteten. Den finska tystheten kan anses ha både negativa och positiva sidor, och det finns t.o.m. olika typer av tystlåtenheten (Gannon & Pillai 2010: 164). Finnar tål tysthet bra, och tysta pauser i mitten av diskussioner anses inte vara pinsamma (Baker 1955, refererad i Lehtonen & Sajavaara 1985). Enligt Lehtonen och Sajavaara (1985: 196) kan tysthet dock förorsaka problem i interaktion mellan människor från olika kulturer; deltagandet i diskussion kan vara långsamt och eftersom det kan vara svårt att ta kontakt med finnar, har man inte nödvändigtvis tillräckligt med intresse att börja eller fortsätta diskussion med dem. Uschanov (2012: 50) konstaterar att det inte finns en motsvarande översättning till det finska uttrycket *olla omissa oloissaan*, som betyder att finnar njuter av att vara ensam i lugn och ro. I de engelskspråkiga länderna anses det vara negativt att vara ensam, men den stora skillnaden i jämförelse med finnar är att ensamhet också kan vara positiv.

Ett vanligt antagande är att finnar är pessimistiska och melankoliska. Uschanov (2012: 82-83) konstaterar att populärmusik i Finland är tungsint och att särskilt på 1970- och 1980-talet betonades livets motgångar och tragedi i lyriken. Dysterhet syns också i alkoholproblem som är vanliga i Finland. Målet med alkoholbruk är att bli berusad (Uschanov 2012: 154). I jämförelse med länderna i Mellaneuropa är alkoholkonsumtion annorlunda; t.ex. i Frankrike dricks mycket vin, men den förorsakar inte sådana problem som i Finland. Stereotypiskt anses en berusad finne vara aggressiv och våldsamma, och

kanske därför att finnar vanligtvis är så betänksamma och lugna, betonas denna förändring i beteendet.

2.5.3 Finlandssvenskhet

För den svenskspråkiga delen av Finland finns det flera smeknamn, t.ex. Ankdammen och Mumindalen, vars mening är att på något sätt beskriva Svenskfinland. Med Ankdammen understryks de små kretsarna av detta kollektiv och med Mumindalen den speciella gemenskapen och karaktären hos finlandssvenskar. Finlandssvenskhet är ett mycket stereotypiskt laddat begrepp, men Heikkilä (2011) anser att denna stereotypiska bild av finlandssvenskar är svag. De typiska stereotyperna av finlandssvenskar är att de är rika, stolta och att de seglar och spelar golf på fritiden. Heikkilä (2011) påpekar att det finns skillnader när den svenskspråkiga och finskspråkiga befolkningen jämförs med varandra. T.ex. är finlandssvenskar bättre på att kommunicera i grupp (Heikkilä 2011). De har förmågan att diskutera och tåla meningsskiljaktigheter, medan finskspråkiga brukar sträva efter konsensus i stället för att låta vara av helt annan åsikt. Detta beror på att finlandssvenskar har ett bättre kulturell och språklig självförtroende (Heikkilä 2011). Laine-Sveby (1991: 23) presenterar en annan synvinkel, vilket betonar att det inte finns någon skillnad mellan finskspråkiga och svenskspråkiga människor. Laine-Sveby (1991) har samlat in material om interkulturellt samarbete som bevisar att svenskar anser deras finskspråkiga och svenskspråkiga finska kollegor som likadana med varandra, dvs. de märker ingen skillnad mellan dem. Fast språket är olikt, är arbetssätten och arbetsmoral gemensamma. Finlandssvenskar är ju finländare och att anse dem som en utomstående grupp bara p.g.a. språket, verkar sakna grund.

Stereotypiskt anses finlandssvenskar vara rika och välbeställda medborgare som intresserar sig för kultur och segling. Heikkilä (2011) hävdar att det finns skiljaktigheter beroende av boningsort och social klass mellan finlandssvenskarna. Dessa skiljaktigheter gäller i synnerhet levnadssätten, hobbyer och olika smaksaker. Finlandssvenskar som bor i staden är i regel kulturellt aktiva och intresserar sig både för finsk- och svenskspråkig kultur, medan utbildade landsortsbor med lägre utbildning är kulturellt mindre aktiva. Den finlandssvenska medelklassen anser att tvåspråkighet ökar deras sociala status och just de framhäver viktighet av det svenska språket och förvarandet av den

finlandsvenska kulturen. Som sitt viktigaste forskningsresultat anser Heikkilä (2011) att det inte finns någon gemensam finlandssvensk kultur. Den finlandssvenska statusen med socialt, kulturellt och ekonomiskt kapital, dvs. *bättre folk* tänkandet, är viktig bara för medelklassen som bor i staden.

Nyman (2007) framhäver den positiva attityden som finlandssvenskar har. Enligt Nyman (2007: 103) är glädje och pigghet hos finlandssvenskar någonting som irriterar och stör finskspråkiga. Tv-programmet *Strömsö* sprider manifesten av glädje; den representerar livets positiva och lyckliga sidor, dvs. attityden som anknytas till levnadssättet av finlandssvenskar. Nyman (2007) konstaterar att finlandssvenskar är ytterligare en mycket kollektiv grupp med stort socialt kapital och social säkerhet. Enligt Hyypä (2002) lever den svenskspråkiga befolkningen längre än den finskspråkiga p.g.a. deras stora sociala kapital. Med socialt kapital avser Hyypä bl.a. sociala förhållanden, kollektiva hobbyer och den positiva attityden till livet.

2.5.4 Globalisering och dess inverkan på nationella kulturer

Det har alltid funnits kulturell mångfald i världen och dess samhällen (Arizpe et al. 2000: 26). Arizpe et al. (2000) konstaterar att åsikter, tankar och attityder mot olika kulturer har förändrats under globaliseringen, och nuförtiden anser man inte att kulturer är separata delar som tillsammans bildar världen, utan att kulturer utvecklas och förändras i interaktion med varandra. T.ex. har utvecklingen av teknik och internationella arbetsmarknader möjliggjort globaliseringen. Becker (2000: 216) anger att globaliseringen är en följd av ökad världsomfattande interaktion mellan olika kulturer, men följer av globaliseringen och deras inverkan på nationella kulturer kan vara svåra att definiera och förutsäga. Enligt Becker (ibid.) blir det lättare att acceptera och förstå olika kulturer p.g.a. globaliseringen, dvs. att man inte mer avser olika kulturer vara främmande på negativt sätt. Globaliseringen också leder till att kulturer förändras sig av påverkan av andra kulturer.

Held och McGrew (2005: 38-39) har redogjort för förbindelsen mellan nationella kulturer och globaliseringen; nationella kulturer är i synnerhet konstruerade som sin struktur, dvs. nationella kulturer skapades tillsammans med nationalstater för att förstärka natio-

nalism, och nuförtiden när situationen är annorlunda, kan man inte anta att kulturer stannar oföränderliga. Held och McGrew (ibid.) konstaterar vidare att det var essentiellt för nationalism att ha en gemensam homogen kultur, men i dagens värld är denna tankemodell inte alls viktig och eftersträvansvärd. Den här förändringen beror på att stater inte mer är bara starka enheter med egen ekonomi, politik och samhällelig funktion, utan att det finns mer samarbete och interaktion mellan nationer (Held & McGrew 2005). Ett exempel på detta är Europeiska Unionen.

Det kanske finns inget behov av nationella kulturer nuförtiden, men jag anser dock att tanken av nationella kulturer fortfarande existerar. Nuförtiden skapar nationella kulturer bara något slags samhörighetskänsla som människor kan identifiera sig med. Meningen är inte längre att förstärka nationalkänslan. Det gäller ofta stereotyper när det talas om nationella kulturer, vilket syns också i ståuppkomik. Fast globaliseringen och kulturell pluralism är dagens riktningar, anser jag att man inte har glömt nationella kulturer med deras stereotypiska egenskaper. Denna synpunkt av nationella kulturer är viktig för min studie och den fungerar som motiveringen till mitt beslut att behandla nationella kulturer relativt vitt, men ändå ganska allmänt, i teoridelen av min avhandling.

3 HUMOR

I detta kapitel ska jag sätta mig in i temat humor. Först kommer jag att göra en skillnad mellan två begreppen, *humor* och *komik*, som ligger ganska nära varandra, men som dock har sina egna betydelser och egenskaper i det humoristiska fältet. Senare i kapitlet ska jag behandla skratt och olika slags humor. I slutet av teoridelen koncentrerar jag mig på ståuppkomik; jag ska redogöra för dess karaktär och historia, samt beskriva hurdan ståuppkomik egentligen är i Sverige och i Finland.

3.1 Humor och komik

Humor som begrepp är brett och mångtydigt; det finns ingen allmän modell eller mönster av rolighet. Rolighet och vitsar förbinds vanligen med humor, men humor anses vara bara ett underbegrepp till en större enhet, nämligen teorin av *komik*. I följande ska jag diskutera skillnaden mellan dessa två ofta använda begrepp.

När det talas om komiska händelser och komiska människor, talas om det komiska fenomenet som anses vara svårt att definiera (Laurila 1918: 268). Laurila (1918: 272ff) konstaterar att med begreppet komik avses fenomen som på något sätt står i strid med varandra, dvs. att två oväntade saker i ett samma sammanhang orsakar en komisk händelse. Bergson (2000) framför att komik är slumpmässig och att den händer omedveten och automatisk. Han avskiljer begreppet till olika kategorier, dvs. till situationskomik, ordkomik och karaktärskomik, vilket innebär att det finns komik överallt. Som exempel på komiska fenomen kan nämnas bl.a. en man som av misstag faller av stolen, en kvinna som har en ovanlig stor näsa eller ett tal som inte är passande till situationen. Bergson (2000: 136) konstaterar att det är vanligt att identifiera sig med en komisk person, och detta händer genom att skratta. Skratt kan vara välvilligt eller ironiskt, men skratt endast är inget tecken på rolighet. Kinnunen (1972: 198) gör en skillnad mellan komisk och humoristisk genom följande exempel: en person håller en välplanerad presentation. Om publik anser presentationen vara humoristisk, är den lyckad, men om publik anser presentationen vara komisk, har talaren misslyckats. Enligt Kinnunen (ibid.) är det möjligt att skapa komiska situationer och händelser; att vad som helst kan vara komisk och

vad som helst kan göras komik. Och här ligger den största skillnaden när komik jämförs med humor.

Kinnunen (1972: 202) konstaterar att humor först och främst gäller attityd. Komik är en förutsättning till humor och med hjälp av humor ställer man sig till komiska fenomen omkring sig. Freud (1983: 200) för sin del anser att humor är en underordning till komik och eftersom humor uppstår inom ens huvud, är det ett mycket enkelt fenomen. Situationen kräver inte nödvändigtvis andra människor, allt som det behövs är en humoristisk tanke som förorsakar välbehag. Laurila (1918: 285) anser att komik och humor är självständiga begrepp, som ligger ganska nära varandra och som har gemensamma egenskaper. Laurila (1918) konstaterar att humor är en sinnesstämning eller ett förhållningssätt till humoristiska fenomen. Humor är en egenskap som bara människor kan ha, vilket innebär att humor skiljer sig mycket från begreppet komik (Laurila 1918). Som sagt kan nästan allt möjligt vara komisk, t.ex. gester, uttrycker och rörelser, men med humor avses alltså en känsla, emotion eller attityd som en person har.

Eftersom begreppet humor alltid har med en människa att göra, är det vanligt att tala om humoristiska människor. Här ligger dock en konflikt, för olika människor anser olika slags saker vara roliga och humoristiska. Kinnunen (1972: 106) anger att humor utan dramatisk ironi, dvs. vitsar, roliga berättelser och historier, är vanlig humor och humor som t.ex. komiker sysslar med. Enligt Laurila (1918: 288) måste humorister framför allt vara realister eftersom deras arbete är att hitta roliga aspekter av livets vardagliga och även triviala saker. Kinnunen (1972) fortsätter att en bra humorist är också en liten pessimist; en humorist lägger märke till nackdelar och missförhållanden som det finns omkring sig i samhället. Vad som gäller humor och humorister är en viss attityd och inställning till livet; att kunna se livet som helhet och förstå dess roliga aspekter.

När det talas om humor, förekommer det olika underkategorier som alla uttrycker humor på ett visst sätt. Som exempel på dessa kan nämnas satir, ironi, sarkasm och parodi. För att kunna använda dessa typer av humor, är det viktigt att veta deras kännetecknande stil. Att använda t.ex. ironi fel är ganska vanligt. Enligt Karvinen (2005: 16) är ironi omvänd eller indirekt humor, och det kräver ganska mycket för att kunna förstå det. Tonen i ironi och i sarkasm är kritisk eller även negativ. Med satir avses humor vars

uppgift är att överdriva och kritisera. Karvinen (2005) konstaterar att dessa kategorier av humor har mycket att göra med *svart humor* (se avsnitt 3.3).

3.2 Skratt

Glenn (2003) framför att undersökning av humor inte är mindre värd fast den har med nöje och skratt att göra. Oftast måste det även förklaras, varför detta tema undersöks i allmänhet eftersom antagandet är att det är betydelselöst för vetenskapligt arbete. Speciellt anses skratt vara så spontant och naturligt att det inte kan undersöks utan att förstöra dess speciella karaktär. Glenn (2003) argumenterar att humor och skratt trots allt är viktiga delar av interaktion, och därför värda att studera.

Enligt Glenn (2003) kan skratt betraktas ur en psykologisk och social synvinkel. Den psykologiska utgångspunkten framhäver att det är karakteristiskt för människor att skratta (Glenn 2003: 17). Studierna visar att skratt har mycket med känslor och emotioner att göra samt att det är någonting som inte kan kontrolleras utan som snarare är en oregerlig reflex. Vid sidan av den psykologiska synvinkeln är humor och skratt också i hög grad sociala fenomen. Skrattande har en social funktion, dvs. att förena likasinnade människor (Schenkein 1972, Hertzler 1970, refererade i Gellner 2003: 29). Helst uppfattas skratt alltså som en delad gemensam erfarenhet, när det kan t.ex. förstärka samhörighetskänsla och ha en inverkan på gruppdynamik (Hertzler 1970, refererad i Gellner 2003). Skratt fungerar alltså som en länk mellan människor.

Det finns olika teorier för varför människor skrattar, dvs. hurdana situationer och omständigheter förorsakar skratt. Glenn (2003: 19-25) presenterar följande tre teorier om humor: a) *överlägsenhetsteorin (superiority/hostility theory)*, b) *oförenlighetsteorin (theory of incongruity)* och c) *lättnadsteorin (the relief theory)*. Det väsentligaste med alla de här teorierna är att skratt behöver någon slags stimuli. Den första teorin framför att en skrattar i situationer när han/hon jämför sig själv med andra och känner sig bättre än dem, dvs. i tävlingssituationer eller när man uppträder inför publik. Gellner (2003) konstaterar att det görs humor av pinsamma situationer, och som exempel på sådan humor fungerar situationskomedi och bl.a. scener där det halkas på ett bananskal. Detta slags skratt är alltså elakt, och rolighet uppstår genom att skratta åt fel som andra män-

niskor gör. Den andra teorin föreslår att skratt uppträder när någonting oväntat händer eller när det höras någonting som låter helt absurt; t.ex. ordlekar och språket av barn har drag av detta slags humor (Gellner 2003). Skratt kan också vara en följd till situationer när spänning utlösas, och då talas om teorin av lättnad. Som exempel på sådana situationer nämner Gellner (2003) bl.a. en spännande scen i en skräckfilm eller en känsla efter en häftig rond i bergochdalbana. Skratt uppstår således när man begriper att det inte finns någonting att vara rädd för och den kan anses vara ett tecken på trygghetskänslan. Efter att ha presenterat dessa tre teorier uppger Gellner (2003: 22ff) att skratt inte kan fullständigt förklaras, utan att humor och skratt är för komplicerade för att kunna entydigt analysera. Utöver ovannämnda situationerna kan skratt också uppstå när man blir kittlad eller när man är besvrad. En människa kan också skratta eftersom alla andra skrattar fast han/hon själv tycker att situationen inte ens är rolig.

3.3 Olika slags humor

Det varierar mycket, vad som anses vara roligt. T.ex. vissa teman, berättelsestil, egen erfarenhet, associationer eller insidevitsar kan vara roliga, men inte nödvändigtvis – det beror mycket på situationen och människan som det är frågan om. Sinne för humor är någonting som alla har, men det finns olika faktorer som har inverkan på vad som olika människor anser roande och lustig. Sådana faktorer kan vara t.ex. kön, ålder, kontext eller kultur. Utgångspunkten för humor och roliga saker är alltså obestämd, dvs. det är inte möjligt att generellt peka ut vad som är roligt och vad som inte är roligt. Men allmänt taget är vitsar roliga och genom att betrakta form och teknik av vitsar kan det dras slutsatser av vad som gör olika saker roliga.

Vitsar är oftast ganska korta och de litar på verbalt uttryck. När vitsar jämförs med roliga berättelser, är skillnaden klar; berättelser är i hög grad tid- och kontextbundna, men vitsar fungerar som enskilda enheter (Knuuttila 1992: 130). Vitsar kan ha olika former, t.ex. finns det vitsar som grundar sig på ordlekar, ordstäver eller diktförm, men en typisk vits innehåller två delar; en inledning och en spets som fungerar som höjdpunkt. Knuuttila (1992) analyserar vidare att kännetecknande för vitsar är att de berättas med snabbt tempo och med effekter, såsom gester och mimer. Vitsar fungerar bäst som engångsvitsar, dvs. vitsar tappar sin mening när de berättas om igen eftersom de oftast

grundar sig på överraskande element. Freud (1983) har undersökt vitsar och deras teknik genom att analysera olika slags vitsar. Han har uppdelat vitsar i elva grupper p.g.a. teknik som har använts (Freud 1983: 17-79). Som exempel på dessa tekniker fungerar bl.a. upprepning, motsatser, tankefel, absurditet och jämförelse. Enligt Freud (1983: 160) är vitsar en underordning till komik, och skillnaden mellan dem är att komik hittas och vitsar göras.

Karvinen (2005) konstaterar att humor kan vara ett sätt att behandla svåra saker som sker i livet. Då avser Karvinen (2005: 9) *svart humor*, dvs. sarkasm som gäller allvarliga teman såsom död, sjukdomar och livets andra realiteter. För många fungerar svart humor terapeutiskt; med hjälp av svart humor är livets motgångar lättare att möta. Emellertid konstaterar Karvinen (2005) att svart humor delar åsikter; den kan likaväl förorsaka grämlse och nöje, och därför är det viktigt att ha känsla för situationen. Det är svårt att entydigt definiera begreppet humor, och samma gäller svart humor. Allmänt avses att det gäller tabun i svart humor, dvs. att med hjälp av humor skrattas åt tabun som det finns i samhället (Karvinen 2005). Tabun formas i samhället och de är kontext- och kulturbundna (Laitinen 2009). Enligt Arnstberg (2007) har tabun en samhällelig funktion, och de har oftast med sexualitet, religion, död och andra kulturer att göra.

Här har jag presenterat bara några synpunkter på vad som kan vara roligt och varför. För att komik eller humor kan nå sitt mål och vara rolig, beror det också på kontext, inte bara om innehållet av vitsen. Enligt Freud (1983) finns det några vissa förutsättningar som hjälper med att lyckas med humor och komik; en generellt glad sinnesstämning, koncentration, attityd och väntandet av komik oftast leder till en positiv erfarenhet. En vits kan alltså vara hur välplanerad och rolig som helst, men det garanterar inte nödvändigtvis att mottagaren gillar den. En berättelse kan ha varit en framgång tidigare, men fungerar kanske inte i en någon annan kontext eller tidpunkt. När det gäller komik, är det frågan om helheten.

3.4 Ståuppkomik

Ståuppkomik är en populär underhållningsform. Idén med den är att en komiker står ensam på scenen och berättar sina egna tankar på ett humoristiskt sätt (Wickström 2005: 11). I regel finns det ingen rekvisita på scenen med undantag av en mikrofon, vilket betyder att ståuppkomik måste bygga sig på verbala kunskaper. Wickström, en finlands-svensk ståuppkomiker, jämför ståuppkomik med teater för att tydligt förklara ståuppkomiks karaktär och skillnaden mellan dessa två (Wickström 2005: 34-66). De väsentligaste skillnaderna är att en komiker står på scenen som sig själv, inte som en fiktiv rollfigur, och att ståuppkomik är i grunden dialog mellan en komiker och publik. Interaktion, dvs. prat med publik och skratt, är viktig för ståuppkomiker. Det är vanligt att ha oplanerat material, t.ex. improvisation, med i showen. Improvisationen uppstår genom att betrakta publik och dess reaktioner, vilket leder till individuella vitsar som blir till just i ögonblicket. Skillnaden mellan en ståuppkomiker och en skådespelare är att målet för en ståuppkomiker är att vara rolig och att få publik att skratta åt sina berättelser var emot en skådespelare måste t.ex. förmedla känslor som stycket kräver och rolighet är inte nödvändigtvis eftersträvansvärd. Enligt Wickström (2005) finns det några fördelar, om en ståuppkomiker har en teaterbakgrund; t.ex. uttryck och uppträdande är oftast naturligare p.g.a. tidigare erfarenheter på scenen. Eftersom ståuppkomik är visuellt förenklad, är det bra om komiker kan fylla ”den tomma tavlan” med fysiskt uttryckande, t.ex. med att använda gester. (Wickström 2005)

Wickström (2005) presenterar några viktiga punkter som är väsentliga i ståuppkomik; för att kunna bilda en rolig helhet och en fungerande show måste komiker lägga märke bl.a. till ordval, tajmning, dramaturgi och sin egen attityd som komiker. Med dramaturgi avser Wickström (2005) att varje show och varje berättelse måste innehålla den röda tråden, dvs. en struktur med en tydlig början, mittpunkt och ett slut. Valet av teman och sättet att behandla dem är också viktigt och de varierar beroende av varje komiker. Enligt Wickström (2005) måste man behandla aktuella personer och händelser för att kunna skapa vitsar som ingen annan tidigare har använt. Att ha känsla för situationen är också en bra egenskap hos ståuppkomiker. Wickström och Eirtovaara (2005: 56) påpekar att komiker själv måste gilla och vara intresserade av saker som han/hon behandlar på scenen.

En bra ståuppkomiker berättar om saker som han/hon själv anser vara roliga. En dålig komiker talar om saker som han/hon tror publiken tycker om. (Eirtovaara, citerad i Wickström 2005)

Meningen är att komiker har åsikter om saker som de behandlar (Wickström 2005: 199). Material för showen är oftast små bitar av eget liv och egna erfarenheter. Teman som behandlas varierar mycket, men det måste finnas en balans mellan vardagliga och allvarliga saker. Med hjälp av humor stävar man efter att lätta ångest eller att avreagera aggressioner (Toikka & Vento 2000: 72). Teman som behandlas kan även vara allvarliga, eftersom meningen är att hitta den roliga sidan också av livets svagheter. Generellt finns det två typer av ståuppkomik: samhällskritisk och så kallad ”feel-good” komedi. Toikka och Vento (2000: 74) analyserar att teman som behandlas gör skillnaden mellan dessa två typer: samhällskritiska komiker talar om allvarliga och samhällstillvända teman, medan ”feel-good” komedi består av vardagligare och harmlösare material.

Man kan anse ståuppkomik som ren underhållning, vars uppgift är att få människor att skratta och få dem på gott humör. Wickström (2005: 198) säger att det viktigaste är att underhålla, men Toikka och Vento (2000: 70) framhäver ståupparens roll som en samhällskritisk talare och ifrågasättare. Komiker kan även ha en inverkan på attityder och rådande tankesätt genom att ifrågasätta och kritisera. Människor är ofta vana vid att tänka på ett visst sätt, och med hjälp av humor kan komiker förändra och utmana dessa normer. Sättet att tänka i strid med huvudströmning är en eftersträvansvärd egenskap (Toikka & Vento 2000: 71).

3.4.1 Historia av ståuppkomik

Ståuppkomik har sina rötter i USA (Wickström 2005, Toikka & Vento 2000). På vägen till sin nuvarande form har det funnits många varianter som kan anses vara de ursprungliga formerna av ståuppkomik. Väsentligt är att ståuppkomik som underhållningsform har översett olika steg och utvecklingsfaser under tiden; den har alltid reflekterat den tidens tankar, rådande normer och samhälle (Toikka & Vento 2000).

Ståuppkomik har undersökts ganska litet därför att den har underskattats p.g.a. de rådande negativa attityderna mot populärkultur (Toikka & Vento 2000: 76-77). Populärkultur har kritiserats vara för kommersiell för att kunna vara en riktig konstart, men ändå har populärkultur, komik och humor alltid lockat människor. Grunden för ståuppkomik har skapats i USA, men för det mesta är ståuppkomik en kombination och sammansmältning av drag från olika håll (Toikka & Vento 2000: 76). Grovt sagt är rötterna både i historia av amerikansk underhållning samt i europeisk komikteater. Ståuppkomik föregicks av minstrel show, vaudeville och burlesk, som alla var humoristiska underhållningsformer och liveshower (se Wickström 2005 eller Toikka & Vento 2000), men stilen av varje genre var annorlunda; t.ex. kännetecknande för vaudevillehumor var samhällskritik. En gemensam egenskap för alla dessa föregående underhållningsformer var att de var reformvänliga; syftet var att skapa något nytt inom humor- och underhållningsfältet (Toikka & Vento 2000: 81).

Enligt Toikka och Vento (2000) genomgick ståuppkomik i USA flera faser innan den professionaliserades, och samma utvecklingsstegar har den haft överallt i världen. Mark Twain och Charlie Case anses vara fäder av ren ståuppkomik. Stilen då i början av 1800-talet var litet annorlunda, och speciellt korta vitsar och harmlösa teman behandlades. Ståuppkomik blev småningom allt mer populär, och meningen var att fritt experimentera olika stilar och tankar, och att skilja sig från mängden med hjälp av en personlig stil. Det var typiskt att ståuppkomik var satirisk och okonstlad, och teman som behandlades var både provocativa och vardagliga. Senast på 1960-talet har ståuppkomik i USA stabiliserats sin popularitet som underhållningsform. (Toikka & Vento 2000)

3.4.2 Ståuppkomik i Sverige och i Finland

I Skandinavien kom ståuppkomik först till Sverige och mellan 1988-1992 intresserade sig den stora publiken av denna underhållningsform (Wickström 2005: 23). Den troddes vara ett nytt fenomen, men i verklighet hade man redan länge gjort hårt arbete för den. Ståuppkomik fick också utrymme i media och bl.a. programmet *Släng dig i brunnen* gjorde den bekantare. Wickström (2005: 24) konstaterar att först var det bara en liten grupp av komiker som sysslade med ståuppkomik, och att det var deras förtjänst att genren blev så småningom populärare i Sverige. 2000-2005 började en ny generation av

komiker etablera genren som en underhållningsform, och deras mening var att förnya ståuppkomik och göra den allt mer mångsidigare. Ståuppklubbar började grundas och t.ex. *Raw Comedy Club*, grundad 2004, är nuförtiden den största och populäraste klubben i Sverige. Enligt RAW Comedy Clubs nätsidor är internationalism kännetecknande för dem; på scenen uppträder det svenska komiker samt internationella stjärnor.

I Finland var ståuppkomik först svenskspråkig; 1992 grundade två finlandssvenska komiker Stan Saanila och Paul Olin klubben *Hus med skoj* som fungerade som det första steget mot världen av ståuppkomik (Wickström 2005: 25-29). Klubbens rykte med sina roliga kvällar spriddes, och också finskspråkiga underhållare började syssla med ståuppkomik. Liksom i Sverige, blev ståuppkomik allt populärare när mer klubbar grundades. André Wickström, känt som Finlands första komiker, grundade klubben *W&T Comedy* 2002 som nuförtiden är klubben, där alla populäraste och berömdaste finska ståuppkomiker uppträder (W&T Comedy Info). Wickström (2005: 29-30) konstaterar att den nya urbana livsstilen möjliggjorde ståuppkomiks framgång i Finland.

Därför att ståuppkomik kom tidigare till Sverige än till Finland, har utvecklingen gått i olika takter i dessa länder. I båda länderna finns det ett stort antal av bra och välkända ståuppkomiker som arbetar heltid som komiker. Genren har alltid varit dominerad av män, men kvinnliga ståuppare är ingen sällsynthet nuförtiden. Alla ståuppkomiker är annorlunda, några har även en egen specifik stil att uppträda, och teman som behandlas varierar mycket också. Lehtinen (2011) konstaterar att finsk ståuppkomik är för det mesta ”feel-good comedy” dvs. att vardagliga och trygga teman behandlas på scenen. Mykkänen (NYT, 25.1.2013) anser att finsk ståuppkomik är betydelselös underhållning om icke-intressanta ämnen. Enligt Suokas (City, 19/2003) är skillnader mellan män och kvinnor, sexualitet, nationella stereotyper samt alkohol typiska teman, men han tror att genren är på vägen till en mer samhällskritisk riktning. Lagström (i Oinaanvaara 4.5.2010) talar om hur det kan kännas motstridigt att ta upp kontroversiella teman i Finland, eftersom människor oftast anser att det inte finns något behov att kritisera det finska samhället. Mykkänen (NYT, 25.1.2013) anser att det dock finns samhälleliga och aktuella ämnen som kunde behandlas, t.ex. utslagning av ungdomar och lågkonjunktur, men att finska komiker fortfarande håller sig till den gamla stilen. Lagström i sin del anser att Finland i alla fall är färdig för mer samhällskritisk ståuppkomik.

I motsats till Finland har ståuppkomik i Sverige redan länge varit mer samhällskritisk. T.ex. Betnér och Ismail sysslar mycket med politiska frågor, och Appelquist (Nöjesguiden, 10.4.2012) anser att bland annat försvarsmakt vore ett bra tema att behandla. Betnér (Nöjesguiden, 23.4.2012) konstaterar att svensk ståuppkomik är högklassig jämfört med de mesta länderna där han har uppträtt; bara i England är genren vissare och bredare. Mikael Andersson, en svensk ståuppkomiker, framför i sin blogg (9.7.2011) att uppfattningen av att ståuppkomik alltid är roligt, är fel. Han kritiserar svenska publik som antar att en komiker måste falla alla i smaken, fast ståuppkomik gäller smaksaker. Enligt Andersson finns det massor av ståuppkomiker i Sverige, varav var och en kan välja sin egen favorit. Ståuppkomik är ändå en underhållningsform som inte kan fungera utan publik och dess intresse. Mårten Andersson, grundaren av RAW Comedy Club i Sverige, konstaterar i en intervju (Allt om Stockholm, 15.3.2013) att i början var det svårt att få tillräckligt med människor till klubbar, men att nuförtiden är situationen tvärtom. Som en av Sveriges ledande ståuppklubbar har RAW alltid haft en individuell stil, dvs. meningen har varit att provocera, men nuförtiden är stilen lugnare och ”målsättningen är att göra otroligt bra shower” (Allt om Stockholm, 15.3.2013). Sannolikt är ståuppkomik så populär i Sverige eftersom den förändras i tid och alltid följer utvecklingen.

3.4.3 Tidigare studier

Ståuppkomik är ett ganska litet undersökt ämnesområde. Lehtinen (2011) har gjort en mindre studie om frågan, men en närmare och mer omfattande undersökning har inte gjorts. Andra studier gällande ståuppkomik har koncentrerat sig på olika sidor av denna underhållningsform. T.ex. Mathissons (2012) undersökte språket på ståuppscenen. Mathissons (2012) syfte var att redogöra för om det finns skillnader mellan en kvinnlig och en manlig ståuppkomiker när det gäller språkbruk. Resultatet visar att kvinnan använde mer substantiv och mannen mer verb, och att ord som kvinnan använde var överhuvudtaget längre än hos hennes manliga kollega (Mathisson 2012). Det finns massor av språkliga saker, t.ex. dialekt eller även kroppsspråk, som kan skilja komiker från varandra.

Korhonen (2010) har undersökt publik av finsk ståuppkomik. Hon skriver att ståuppkomik inte kunnat existera utan publik och att därför är det viktigt att studera vem som intresserar sig för ståuppkomik och vilka förbättringsförslag de har. Resultatet visar att publiken består av människor som inte är så kallade typiska kulturmänniskor, vilket betyder att ståuppkomik som kulturform anses vara lättillgänglig (Korhonen 2010). Lakso (2012) har studerat hur ståuppkomik översätts till teckenspråk. Eftersom kvinnor fortfarande är sällsyntare än män som ståuppkomiker, har kvinnors ställning i humorfältet också undersökts. T.ex. Mykkänen (2006) baserar sin studie på teorin om feminism och ur denna synvinkel betraktar hon kvinnokomik och särskilt ståuppkomik.

Studier kring ståuppkomik är ganska nya därför att den har varit populär i Finland för relativt kort tid. Ståuppkomik är ett stort fenomen, och jag anser att det kommer att intressera forskare allt mer i framtiden. Min avhandling kommer att komplettera de tidigare studierna. Synvinkeln med min studie är ny och den kommer att ge en grundlig översikt av både finsk och svensk ståuppkomik.

4 MATERIAL OCH METOD

I det här kapitlet ska jag presentera mitt material. Jag kommer att nämna komiker samt berätta om deras karriär och personliga stil som komiker. Härutöver är det också viktigt att begrunda, varför jag har valt just dessa komiker och deras shower som mitt material. Min studie är en kvalitativ studie, och senare i kapitlet ska jag behandla metodiken närmare, dvs. överse de viktigaste punkterna av min metod, dvs. innehållsanalys.

Syftet med denna avhandling är att förklara, hurdana teman som behandlas på ståuppscenen i Sverige och i Finland. Huvudvikten ligger på kulturinslaget och diskursanalys, dvs. meningen är att först kategorisera teman som behandlas och sedan analysera kulturella fenomen som förekommer i materialet. Om det är möjligt att dra slutsatser om nationella egenskaper genom att jämföra svenska, finska och finlandssvenska ståuppkomiker med varandra, ska jag göra det också, men det är viktigt att undvika att göra självklara generaliseringar p.g.a. stereotyper. Jag som forskare har en viktig roll när det gäller tolkningar av materialet; det är viktigt att vara objektiv.

4.1 Material

Som material använder jag shower av svenska, finska och finlandssvenska ståuppkomiker. Jag har bestämt att analysera fullständiga shower för att kunna nå en helhetsbild av teman som behandlas. Varje show varar en dryg timme. Materialet blir således tillräckligt stort för att jag på grundval av den kan besvara forskningsfrågorna. Först var meningen att ta med också kortare videoklipp av slumpmässigt valda komiker, men jag anser att det är bättre att avgränsa materialet tydligare och vara konsekvent. Därför har jag kommit fram till att välja tre svenska, tre finska och två finlandssvenska ståuppkomiker. Dessa komiker heter David Batra, Magnus Betnér, Thomas Järvheden, Sami Hedberg, Ismo Leikola, Teemu Vesterinen, Anders Helenius och André Wickström. Komikerna är populära i sitt hemland. Att vara välkänd var en av de viktigaste grunderna eftersom den oftast korrelerar med erfarenhet och välplanerade shower. Det finns fortfarande fler mannligen än kvinnliga komiker, och mitt material består av bara män; syftet är inte att fokusera på könsskillnader och därför är frågan om könet irrelevant.

Tillgänglighet av DVD-inspelningar hade också en inverkan på valet av komiker; det var inte möjligt att ha allra nyaste material på DVD.

I följande ska jag presentera de valda komikerna lite noggrannare och berätta om deras shower som ska analyseras. Showerna är inspelade mellan åren 2006-2012. Syftet är att ge en översikt som omfattar hela perioden när ståuppkomik har varit populär i Finland och i Sverige. För att analysera kulturella fenomen är det viktigaste att ha perspektiv och tillräckligt med material. Jag anser att som en helhet är mitt material omfattande och mångsidigt för att kunna dra pålitliga resultat.

4.1.1 Komiker

David Batra är en av Sveriges populäraste komiker. Han är född 1973 i Lund, men har en indisk bakgrund som ofta syns i hans shower; det är typiskt för honom att behandla teman såsom rasism, invandring och kulturell identitet. Batra har gjort över 1000 föreställningar och han själv anser att antalet föreställningar korrelerar med rolighet, eftersom det är viktigt att ha erfarenhet för att kunna utveckla sig som komiker. 2006 valdes han till ”Årets manliga komiker” i Sverige. (Roaproduktions nätsidor, David Batras hemsidor) Utöver ståuppshower har Batra också skrivit böcker, och denna show, som jag har valt som en del av mitt forskningsmaterial, baserar sig på hans bok *Det här var ju tråkigt*. Showen är inspelad år 2012.

Magnus Betnér (född i Stockholm 1974) är en svensk ståuppkomiker, och karakteristiskt för honom är framför allt satirisk och kynisk humor. Han valdes som ”Bästa manliga komiker” i Sverige 2005 och 2010 (Wiki Magnus Betnér). Betnérs stil är unik och personlig. Teman som han behandlar gäller samhällsrelaterade saker, t.ex. politik, religion och rasism. Betnér har gjort fyra ståupp-turnéer runt i Sverige (Wiki Magnus Betnér), och två av dem, dvs. *Inget är heligt* (2007) och *Tal till nationen* (2009), ingår också i mitt material. Hans stil som en samhällskritisk komiker är stabil – i princip är shower tematiskt likadana och garanterat Betnérs stil.

Thomas Järvheden (född 1973) är en svensk komiker som förenar humor och musik i sina föreställningar. Järvheden alias Järven har valts till "Årets manliga komiker" 2004 p.g.a. "hans musikaliska begåvning och otroliga komiska timing" (Artist 1 nätsidor). Vid sidan av karriären som ståuppkomiker är han också känd som musiker och programledare för ett antal humoristiska tv-program (Thomas Järvheden nätsidor). *Seriöst roligt* (2008) är en liveshow som består av "standup, musik, humor och allvar". Jag har valt Järvheden som en av mina komiker p.g.a. hans stil att blanda dessa fyra aspekter med varandra.

Sami Hedberg (född 1981) är en av Finlands mest berömda ståuppkomiker. Han har arbetat som komiker ungefär 10 år och gjort sitt genombrott 2005 när han vann "Get up Stand up" –tävlingen som spelades i TV (W&T Comedy hemsidor). Hedbergs stil som komiker är lättillgänglig; han talar mycket med publik, brukar imitera och röra sig aktivt på scenen. Hans specialitet som komiker är att kunna kasta sig och skratta åt sig själv. I denna avhandling ska jag undersöka Hedbergs två DVD-liveshower; *Total Comedy Sami Hedberg* (2010) och *Kokovartalomies 2* (2012).

Ismo Leikola (född 1979) är en finländsk ståuppkomiker. Han har belönats flera gånger som publikens favorit komiker på ståuppkomikfestivalen *Tomaatteja! Tomaatteja!* som är den största komikfestivalen i Norden. Leikola har framträtt framgångsrikt också utomlands vid sidan av sina turnéer i Finland. (Ismo Leikolas hemsidor) Han har varit med i flera teveprogram och släppt också en egen ståuppdvd *Hyvä keikka ja helvetisti ekstroja* (2008) som ska vara en del av mitt material. Leikolas personliga stil är unik och minnesvärd, vilket kan vara en grund för hans stora framgång.

Teemu Vesterinen (född 1977) är en finländsk ståuppkomiker som började sin karriär som komiker 2001. Vesterinen har redan hunnit göra ett uppehåll i sitt arbete som komiker, men har börjat uppträda igen. Han har grundat ståupklubben *Seisomapakaikkaklubi* där alla bästa finska komiker har uppträtt och som anses vara ett viktigt steg för utvecklingen av finsk ståuppkomik. (Teemus Vesterinens hemsidor) Vesterinen är känd för sin intelligenta humor som speciellt rör livets missförhållanden. I min studie ska jag analysera Teemu Vesterinens *Total Comedy Teemu Vesterinen* –liveshow, som är inspelat 2010 i Helsinki.

Anders Helenius är en trettioåring finlandssvensk komiker. Han gör humor och komik om sitt eget liv och samhällseliga iakttagelser; t.ex. om hans liv som familjefar för fyra barn och om sin finlandssvenskhet. Helenius har jobbat också i radio och i teve samt som manuskriptförfattare (W&T Comedy nätsidor), men hans kallelse är att framträda som ståuppkomiker och roa människor. Som mitt material i denna avhandling använder jag *Total Comedy Anders Helenius* (2011).

André Wickström (född 1976 i Sibbo) är en av de populäraste ståuppkomikerna i Finland. Wickström är också en utexaminerad skådespelare och vid sidan av sitt arbete som komiker har han spelat t.ex. i det svenska TV-serien Solsidan. Han började sin karriär som ståuppkomiker 1995 och han anses höra till de första finska ståuppkomikerna. Wickström är finlandssvensk och han uppträder för det mesta i Finland och Sverige, men också runt i Norden. Wickström har varit med i flera tv-shower, varav W-tyyli och Ögonaböj har belönats och prisats. (André Wickströms hemsidor) Han är en erfaren komiker och erfarenhet syns i hans uppträdande. Hans stil som komiker är framför allt sarkastisk. Jag ska analysera två André Wickströms DVD-shower; *Ensimmäinen jäähyväiskeikka* (2006) och *Total Comedy André Wickström* (2010).

Alla de valda komikerna är presenterade också i tabellen (se tabell 2) där all nyttig information om materialet är sammanfattad. Jag har ungefär 15 timmar material, vilket jag anser vara tillräckligt. Komiker använder ofta samma material eller delvis samma material år efter år, vilket jag har också beaktat i valet av materialet. Syftet är att ge en översikt av teman som behandlas på scenen, och jag anser att är det möjligt med detta material.

Tabell 2 Komiker och deras shower som ska analyseras

Batra, David	<i>Det här var ju tråkigt</i>	2012	1h 25min
Betnér, Magnus	<i>Inget är heligt</i>	2007	
	<i>Tal till nationen</i>	2009	
Hedberg, Sami	<i>Total Comedy: Sami Hedberg</i>	2010	1h 16min
	<i>Kokovartalomies 2</i>	2012	1h 40min

Helenius, Anders	<i>Total Comedy: Anders Helenius</i>	2011	1h 9min
Järvheden, Thomas	<i>Seriöst roligt</i>	2008	
Leikola, Ismo	<i>Hyvä keikka ja helvetisti ekstroja</i>	2008	1h 18min
Vesterinen, Teemu	<i>Total Comedy: Teemu Vesterinen</i>	2010	1h 7min
Wickström, André	<i>Ensimmäinen jäähyväiskeikka</i>	2006	1h 24min
	<i>Total Comedy: André Wickström</i>	2010	1h 19min

4.2 Metod

Denna studie ska vara kvalitativ. Att definiera kvalitativ analys som en undersökningsmetod är komplicerad eftersom det inte finns någon entydig modell som ska följas. I det här avsnittet kommer jag att förklara kvalitativ analys först i allmänhet och sedan presentera den använda metoden innehållsanalys.

När materialet analyseras kvalitativt, är det viktigt att koncentrera sig på helheten (Alasuutari 1994: 28). Kvalitativa undersökningsmedel ofta anses utgöra en motsats till kvantitativ analys som baserar sig på statistik och förhållanden mellan olika variabler (Alasuutari 1994: 25). Fast denna skillnad mellan kvalitativ och kvantitativ ofta görs, utesluter de inte varandra; t.ex. är det typiskt att komplettera sin kvalitativa analys med kvantitativa drag såsom tabeller. Alasuutari (1994: 30) konstaterar att kvalitativ analys består av två faser; 1) *sammanfattandet av observationer* och 2) *lösningen av mysteriet*. Materialet analyseras bara inom de referensramar som är bestämda, dvs. ur de synvinklar som är väsentliga för studien. Alasuutari (1994: 31) anger att samma undersökningsmaterial kan analyseras ur många olika synvinklar, men att det alltid är viktigt att hålla sig till relevant information. Observationer gjorda i materialet ska förenas och

sammanfattas för att kunna dra slutsatser (Alasuutari 1994: 31). Meningen är att hitta gemensamma drag som förklarar det fenomen som undersöks. Det andra steget, dvs. att lösa mysteriet, betyder helt enkelt tolkandet av resultat. Tolkningen händer genom att analysera de redan gjorda observationerna, och dessa observationer fungerar som ledtrådar. Bara observationer kan inte fungera som resultat, utan de måste alltid tolkas i de teoretiska referensramarna. I denna fas av analysen ska man också referera till litteratur som fungerar som teoridelen för undersökningen. (Alasuutari 1994: 34-37, 68-70)

Min metod i denna avhandling ska vara innehållsanalys, som är en metod av kvalitativ analys. Alasuutari (1994: 72) konstaterar att man måste ha en metod för att kunna skapa observationer och tolka resultat. Kvalitativ analys baserar sig alltid på forskares egna tolkningar. Det är viktigt att vara så objektiv som möjligt och att inte ge egna förhandsinställningar inverka på resultat (Alasuutari 1994). Enligt Tuomi och Sarajärvi (2009: 94) finns det några viktiga steg som hjälper vid analysen (min egen översättning):

- 1) beslutandet av synvinkeln och begränsningen av materialet
- 2) genomgåendet av materialet
 - bara observationer som är relevanta för studien
 - all onödig information ska uteslutas
 - samlandet av observationer
- 3) temakategoriseringen på basis av de gjorda observationerna
- 4) sammanfattningen av resultat

Tuomi och Sarajärvi (2009: 94-95) konstaterar att det ändå finns brister i kvalitativa analysmetoder fast dessa synbarligen kan vara enkla och lätt att följa med. Det viktigaste redan i början av undersökning är att sätta ramar, dvs. att bestämma sig för synvinkeln med studien. I genomgåendet av materialet är det viktigt att koda eller transkribera det. Den tredje fasen, alltså temakategoriseringen, gör man med hjälp av de två första faserna och den fungerar som förutsättningen för sammanfattningen. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 94-95) Analysen är fullständig när det finns både observationer och slutsatser. Det finns inga färdiga resultat, utan forskare själv måste vara aktiv att göra egna tolkningar.

Innehållsanalys är en grundmetod för kvalitativ analys eftersom den är lätt att tillämpa. Meningen med innehållsanalys är att ge en sammanfattad och strukturerad översikt av materialet samt att verbalt beskriva det (Tuomi & Sarajärvi 2009: 105, 107). När det gäller innehållsanalys och kvalitativ undersökning är det viktigt att fundera på materialet; det måste vara tillräckligt brett för att en mångsidig analys skulle vara möjlig (Alasuutari 1994: 74). Alasuutari (et al.) konstaterar att redan existerande material bjuder den bästa möjligheten för analysen eftersom forskare själv inte har påverkat den. T.ex. i enkätundersökningar har man en risk att frågor och svar styrda av intervjuare eller situation blir på något sätt. Det är viktigt att noggrant dokumentera materialet eftersom all analys är beroende av materialet.

5 RESULTAT

I det här kapitlet ska jag presentera resultat av min undersökning. Jag kommer att svara på mina forskningsfrågor som heter:

- 1) Hurdana teman behandlas på ståuppscenen?
- 2) Hur syns kultur i teman som behandlas?
- 3) Finns det synbara, kulturrelaterade skillnader mellan svenska, finska och finlandssvenska komiker vad gäller temavalet och hur teman behandlas?

Först ska jag presentera teman som uppträder i materialet genom att göra en temakategorisering. Efter presentationen av temakategorierna ska jag analysera kulturinslag av materialet, dvs. hur temana uttrycker svensk, finsk eller finlandssvensk kultur. Denna fas av analysen ska vara diskursanalytisk. Tanken med den tredje forskningsfrågan är att komplettera helheten genom att jämföra och dra slutsatser om kulturrelaterade drag som förekommer i materialet. Materialet är för litet för att kunna dra säkra, generella slutsatser om eventuella kulturella skillnader, men resultaten visar dock vissa trender och tentativa mönster som kan vara hypoteser inför senare studier.

5.1 Temakategorisering

Det första steget av analysering är att göra en kategorisering av teman som behandlas på scenen. Meningen med denna kategorisering är att räkna upp och uppdelade de viktigaste och mest behandlade temaområdena, och hitta en lämplig titel för dessa grupper. Temakategorierna ska presenteras i figurer där helheten och underkategorierna blir lättåskådliga för läsaren.

Jag har kategoriserat teman i följande grupper:

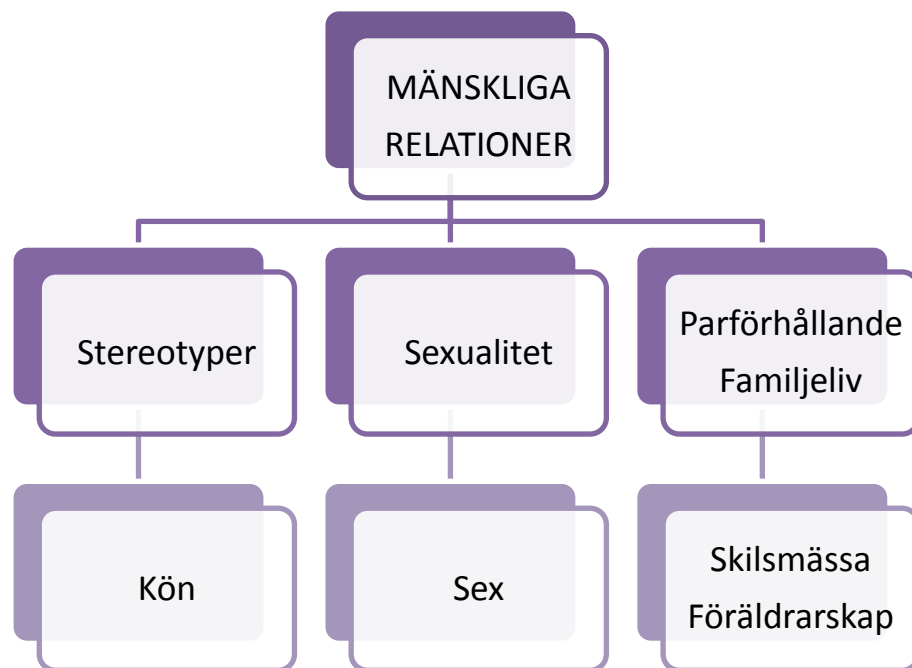
- 1) mänskliga relationer
- 2) samhälle

- 3) nationaliteter
- 4) observationer om vardagen
- 5) komiker

Materialet är ju ganska brett och mångsidigt, och det finns visserligen mycket variation; variation som beror på aktuella pågående händelser i samhället eller på komikers sätt att göra komik. Wickström (2005) anser att t.ex. komikers eget intresse mot temat, temats aktualitet och känslan för situationen är faktorer som påverkar valet av teman. Meningen med min analys var att ge en översikt och helhetsbild av de populäraste och mest behandlade temana. Kategoriseringen var relativt lätt att göra, och det är tydligt att se skillnaden mellan olika kategorier. Det finns ju några gränsfall, t.ex. den femte kategorin om komiker handlar om komikers egna erfarenheter som kan gälla bl.a. mänskliga relationer, men senare i analysdelen kommer jag att motivera beslutet att ta denna femte kategori med. De här huvudkategorierna har jag delat upp i underkategorier vars uppgift är att förklara och konkretisera variation av temana med belysande exempel.

5.1.1 Mänskliga relationer

Mänskliga relationer är ett dominerande tema i ståuppkomik eftersom den är en viktig del av var och ens liv; det är lätt att identifiera sig med temat. Jag har kategoriserat detta tema i underkategorierna som heter *stereotyper*, *sexualitet* samt *parförhållande och familjeliv*.

Figur 3 Temakategorisering: Mänskliga relationer.

Med stereotyper avses uppfattningar eller fördomar som man har om en annan människa (se avsnitt 2.3). Oftast är de allmänt kända, och de kan gälla kön, sexualitet, nationalitet osv. Enligt mitt material finns det mycket stereotyper om skillnader mellan män och kvinnor eller pojkar och flickor. Hedberg (finsk) behandlar detta tema relativt mycket; han ger en mycket stereotypisk bild om kvinnor; de är utseendecentrala, aldrig nöjda med sitt hår, och klagande åt sina män. Hedberg imiterar kvinnor och deras dansstilar, vilket uppvisar att han har satt sig in i temat genom att observera och utnyttja egna erfarenheter. En mycket klar stereotyp om manliga nördar behandlar han också. När det talas om kvinnors intresse mot män, anser Hedberg att sportiga män och män med uniform har det bäst. Det är en allmän tanke att finländska män inte kysser eller talar, och också Hedberg anser att dessa beteendemönster inte hjälper män att behaga kvinnor. Wickström (finlandssvensk) behandlar stereotyper genom att betrakta namn som oftast förknippas med manliga män, och Betnér (sverigesvensk) har observerat att manliga ord anses vara tuffare eller mer övertygande än dess kvinnliga variationer. Järvheden (sverigesvensk) beskriver olika tjejtyper i sin sång, som heter "Fejkade fejs". Betnérns betraktelsesätt till temat är litet annorlunda; han tar det lite vidare och anser att olika stereotyper t.ex. om flickor och pojkar beror på samhället och kultur, och att man lär sig olika beteendemönster automatiskt genom påverkan av andra människor. I det följande skäm-

tet behandlar han typiska könsroller och kritiserar rådande attityder och handlingsmönster ganska sarkastiskt:

-”Min min dotter har alltid gillat rosa!”

-”...Det har ju ingenting med kultur att göra, det är visst genetiskt...” (Betnér: *Inget är heligt*)

Ståuppkomiker i mitt material behandlar sexualitet öppet och tolerant, vilket är förståeligt i det moderna samhället när attityder mot sex och homosexuella har förändrats. När det talas om sex, är sättet att behandla det ganska typiskt och manligt p.g.a. att alla komikerna i mitt material är män och dessa typer av underlivsvitsar är ett lätt sätt att få publik skratta. Ord som används i skämt om sex är vulgära och frivola, vilket verkar fungera bra. När det jämförs hur sex och sexualitet behandlas, finns det en ganska stor skillnad; medan skämt om sex är vanliga och traditionella, behandlas sexualitet i sin del på ett ganska modernt sätt. Oftast handlar dessa slags vitsar om attityder mot sexuella minoriteter och stereotyper om homosexuella människor. Speciellt Betnér behandlar temat mycket öppenhjärtigt och han tangerar också den stora frågan om äktenskap mellan två homosexuella människor. Debatten om saken har varit hetsig i Sverige efter år 2009, när äktenskap och vigsel blev könsneutrala. Komikerna talar mycket om utvecklingen som rör attityder och fördomar mot homosexuella människor. T.ex. Vesterinen (finsk) tar fram att homosexualitet var en sjukdom förr i tiden, men nu är det häftigt och trendigt att vara gay. Wickström (finlandssvensk) och Hedberg talar om stereotyper som oftast förbinds med homosexualitet; Wickström har egen erfarenhet av att finlandssvenskar anses vara homosexuella eftersom de talar svenska. Hedberg skämtar också om att svenska språket förbinds med karaktären av en homosexuell människa. Denna skämt har en lång historia i Finland, och fast den är ganska banal och rasistisk, fungerar det fortfarande. Nuförtiden verkar meningen med skämtet vara snarare att få människor att förhålla sig kritiskt till sådana klichéer, inte att förstärka dem.

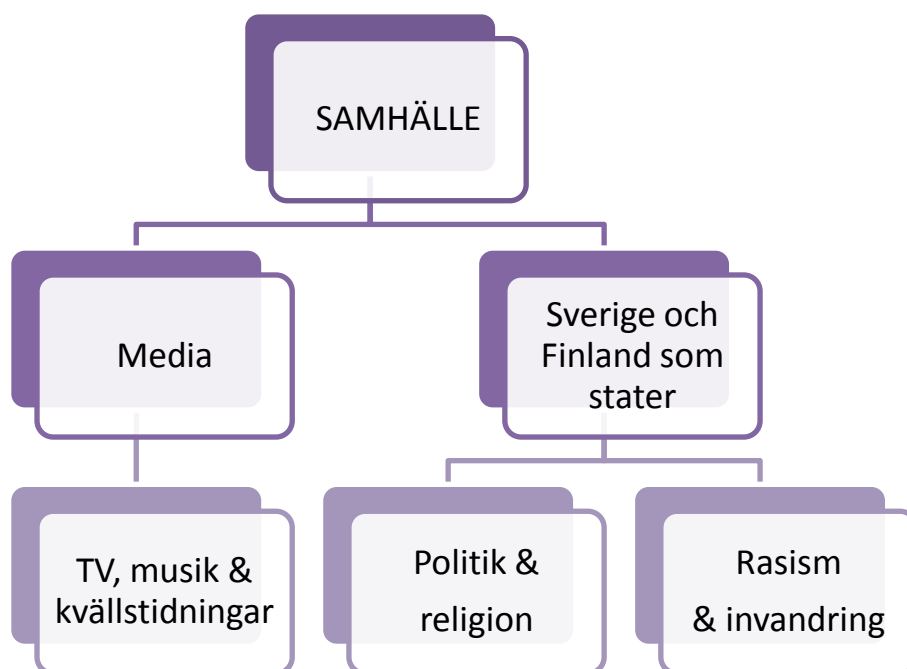
Parförhållande och dess problem samt familjeliv är saker som komiker oftast diskuterar på scenen. Utgångspunkten kan vara egna erfarenheter, allmänna observationer eller bara saker som gör betänksam. Det är vanligt att kommentera och skämta om en dominerande kvinna när det gäller parförhållanden. Kanske beror det på att det alltid har varit

mannen som har varit familjehuvud och beslutsfattare, men nuförtiden är rollerna omvända, vilket komiker anser vara ett roligt och modernt sätt att närma sig temat. Om eget familjeliv talar komiker ganska öppet; oftast handlar skämt om föräldraskap, men allvarligare teman, såsom skilsmässa, behandlas också. Vad beträffar föräldraskap är det vanligt att komiker jämför sina egna och andra föräldrars annorlunda synsätt om uppfostran, och t.o.m. hånar andra föräldrar. Batra (sverigesvensk) tycker att när man blir en förälder, blir man en tråkigare människa eftersom man inte mer är tillåten att göra roliga saker eftersom livet fylls av skyldigheter och ansvar. När det talas om parförhållande och familjeliv, är det normalt att skilsmässor och problem i parförhållande tas fram. Vesterinen presenterar ett intressant sätt att behandla temat genom att jämföra män och kvinnor och hur de beter sig; män har mycket att lära sig från kvinnor som kan analysera och diskutera. Skilsmässa tas fram också ur ett barnperspektiv när Järvheden sjunger sången Pappa kom hem.

”Men pappa kom hem
För vi längtar efter dig
Du är inte värd oss
Men vi vill ha dig, pappa kom hem” (Järvheden: *Seriöst roligt*)

5.1.2 Samhälle

Samhälle är ett tema som syns i vardagen hela tiden; det omger allt i livet och är också kopplat till kultur. Jag har kategoriserat detta tema i några underkategorier; först har jag separerat två huvudkategorier *media* och *Sverige och Finland som stater*. Media i denna kontext innehåller i synnerhet åsikter, observationer och tankar om *teve, musik och kvällstidningar* samt *kändisar* i Finland och i Sverige. Den andra kategorin *Sverige och Finland som stater* omfattar skämt om *politik & religion, rasism & invandring* såsom *värderingar* som anses vara förhärskande i samhället.

Figur 4 Temakategorisering: Samhälle

Man kan föreställa sig att media är ett lätt tema för ståuppkomiker; det är alltid roligt att håna kändisar eller kritisera kvällstidningar och teveutbud. Det kan tänkas att media i denna form hör till var och ens allmänbildning i det nutida samhället, och kanske därför behandlar varje komiker i mitt material media och dess fenomen. Attityder som komiker har mot media är oftast kritiska, och de poängterar saker som de anser vara fela och obegripliga. I synnerhet talar Betnér om kändisar vars rykte kvällstidningar upprätthåller, och meningen med hans skämt är att kritisera både konsumenter, kvällstidningar och kändisar som desperat vill ha publicitet. Kändisar som nämns i shower är aktuella eller allmänt kända människor; det är viktigt att tala om sådana kändisar som publiken säkert känner till, annars kan det vara att en del av showen missas helt. Också Wickström betonar aktualitet i sin bok om Ståuppkomik (2005).

Skämt om TV-program väcker mycket diskussion. Nuförtiden är utbudet vitt, men komiker anser att det består mestadels av likartade lifestyle-, mat- och shoppingprogram. Samhället och värderingar förändras hela tiden, och just nu är det trendigt att vara medveten t.ex. om ekologisk mat och intressera sig för inredning, vilket reflekteras också i teve och program som görs. Rationell konsumtion är alltmer eftersträvansvärd, men detta står i strid med shoppingteve och med samhället som manar att konsumera. Veste-

ringen talar om hur man konsumerar nuförtiden; man vill spara genom att köpa massor av billiga saker. Han kritiserar den gigantiska affären Tuuri i Finland, som är känd för låga priser och dålig kvalitet. Hedberg tar fram den nya trenden att göra reality-TV om allt möjligt; som exempel nämner han ”Poliisit”, ett program som följer finska poliser och deras arbete i några finska städer. Intressant med Hedbergs tankar är att det kan sägas på basis av detta program att det inte händer så mycket i Finland, dvs. att Finland är ett tryggt land att bo i. Vesterinen poängterar också att Finland verkligen är en välfärdsstat, eftersom även alkisar har det bra där.

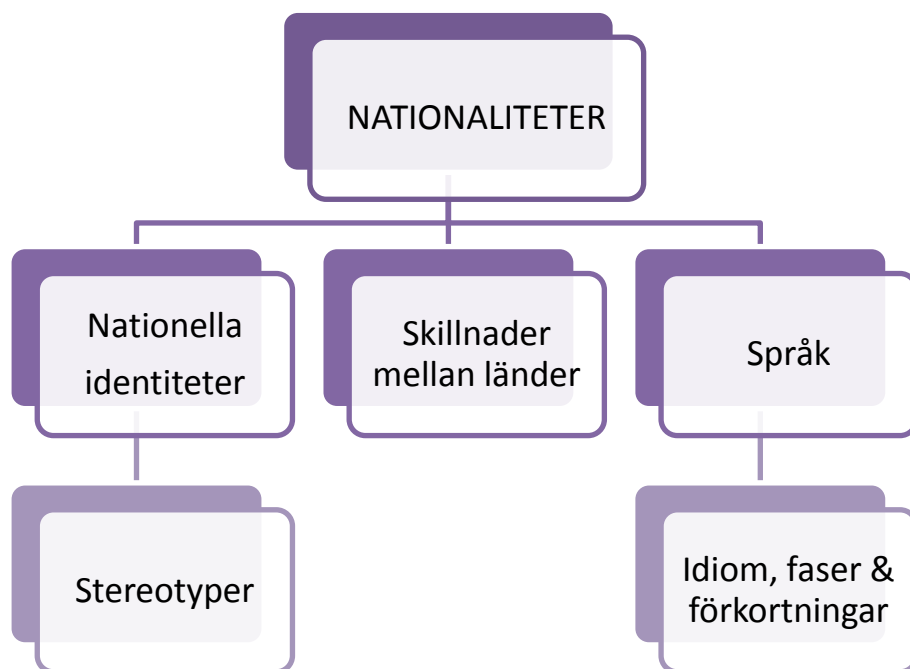
Jämfört med Hedbergs sätt att göra komik, är Betnér en mycket samhällskritisk ståuppkomiker. När det talas om samhälle som ett tema, har Betnér gjort det allt; han har tagit fram tabun som i regel anses vara för riskabla för humor och komik. I allmänhet förbinds tabun med svart komik (Karvinen 2005) och genom att skämta om dem skrattar man åt kontroversiella diskussionsämnen som det finns i samhället. Betnér själv anser att sex och gud är de största tabuna. Att göra komik om religion kan alltid vara litet farligt eftersom temat är mycket personligt och kontroversiellt. I mitt material behandlar bara Betnér religiösa ämnen. Hans skämt är inga traditionella skämt, utan snarare sarkastiska konstaterande om religion, vars mening är att få människor tänka på den sanslösa sidan av religion och diskussion omkring religiösa saker. Det stora temat fördelas i skämt om gud, pedofili i kyrkor samt muslimer. Betnér skämtar också om en typisk svensk inställning att tro på ingenting; religion alltså ifrågasätts i det nutida samhället. Vid sidan av religion är politik ett riskabelt tema, men i mitt material kommer det fram oftare att skämta om politik än religion. Skämt om politik handlar t.ex. om politiker som anses vara liksom kändisar varav det är lätt och givande att skämtas. Oftast beskrivs politiker vara snikna, egoistiska och falska. Batra i sin del behandlar politik ur en annan synvinkel; som en svensk med en etnisk bakgrund har han märkt att röstning i val är mycket viktigt för människor i Sverige och vad som speciellt intresserar honom är den politiska korrektheten i Sverige. Det är absolut inte okej att diskutera t.ex. egna politiska val med andra människor. Helenius i sin del tar upp framgången av det politiska partiet Perussuomalaiset i Finland, och även kritiserar andra människors värderingar. Betnérs stil att behandla politik är ändå öppen och kritisk; i synnerhet Sverigedemokraterna och presidenter av Amerika kritiseras. Det syns att Betnér är insatt i temat och vet mycket om det, vilket gör hans shower också informativa och tankarväckande, inte bara roliga.

Rasism och invandring är populära och aktuella teman. Åsikter och skämt om dem är toleranta, och det känns att meningen med skämten är att väcka diskussion och tankar om rasism och dess huvudlöshet. Komiker kan anses vara förespråkare av tolerans och det samhällliga arbetet för den. Rasism verkar vara en del av det nutida samhället, fast världen och attityder har ju förändrats till en mer positiv riktning under de senaste åren. Batra har en subjektiv synvinkel till temat; han förundrar sig över den generella tanken att invandrare stjälar jobb och kvinnor som hör till äkta svenskar. Detta låter som en ganska absurd tanke eftersom den uttrycker avund fast rasister och fördomsfulla människor brukar se ner på invandrare och medborgare med en etnisk bakgrund. Invandrare kan ändå ha det bättre på internationella arbetsmarknader, vilket kan anses som ett hot. En stereotypisk bild av invandrare är en muslim med ett yvigt skägg, som också förenas med terrorister. Betnér påminner att bara en minoritet av alla terrorattacker i Europa är gjorda av muslimer, men p.g.a. dessa rådande attityder har man en helt fel helhetsbild som även förstärker redan existerande fördomar om muslimer. Betnér behandlar rasism i Sverige och tar fram att det finns ganska få människor med invandrarbakgrund i viktiga tjänster i arbetslivet; som exempel nämner han lärare, präster osv. Sverige anses vara ett mycket tolerant land, men såsom Betnér påminner, finns det en motstridighet mellan konception av tolerans och praktik av att uttrycka den. Också Helenius, den finlansvenska komikern, behandlar invandring och fenomen relaterade till den, t.ex. arbetslöshet, och syftar sin kritik mot invandrarkritiska människor. Det är viktigt att minnas att komiker inte skämtar om invandrare eller vanlottade människor, utan objektet är fördomar och attityder som människor har.

Gemensamt med samhällliga temana är att de har en stor inverkan på människor. I synnerhet är ungdomar lättpåverkade av rådande attityder, och därför är det viktigt att offentligt diskutera dessa saker. T.ex. behandlar Betnér skolskjutningen som hände i Finland för några år sedan och kritiserar myndigheters åsikter om att våldsamma data-spel är orsaken till detta slags rubbad gärning. Betnér anser att det är lätt att anklaga spel och skjuta skulden på annanstans, men att den riktiga orsaken finns i samhället och dess problem. I Finland är t.ex. marginalisering och alkohol mycket större problem än våldsamma data-spel som hobby. Jag anser att dessa Betnér's tankar är värda att fundera på.

5.1.3 Nationaliteter

Den tredje temakategorin innehåller komikers tankar och observationer om nationella kulturer och skillnader mellan olika länder. För att kunna förklara och analysera temat bättre, har jag delat temat i underkategorierna, som heter *nationella identiteter*, *skillnader mellan länder* och *språk*. Med nationella identiteter avser jag skämt som handlar om t.ex. svenskhet, finskhet eller finlandssvenskhet. Jag vill också förbinda språk till denna kategori, eftersom språket anses vara en viktig del av nationell identitet. Den här tredje kategorin svarar delvis också på min andra forskningsfråga, dvs. hur kultur syns i teman som behandlas. Meningen är att nu kort presentera detta tema och sedan senare i kapitlet 5.2 analysera kulturinslaget närmare med hjälp av olika kulturteorier.

Figur 5 Temakategorisering: Nationaliteter

Den största delen av skämtet i denna temakategori gäller nationella identiteter, dvs. mestadels stereotyper om svenskhet, finskhet och finlandssvenskhet. Det beror mycket på komiker hur mycket och hur nationaliteter och nationella identiteter behandlas. T.ex. både finlandssvenska komikerna, Wickström och Helenius, identifierar sig med temat eftersom det finns ganska starka stereotyper om finlandssvenskar som inte stämmer med

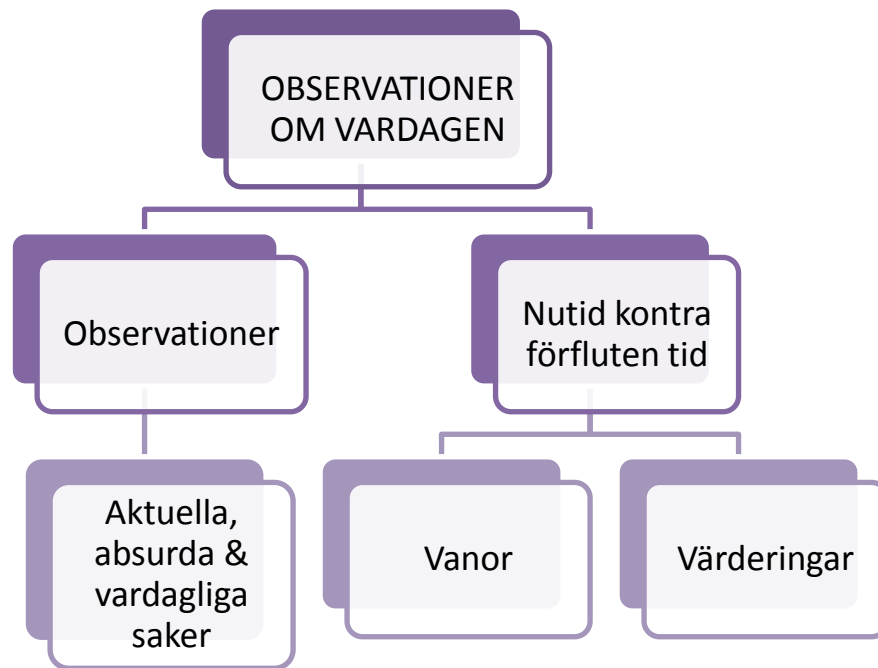
verkligheten. I synnerhet har Wickström erfarenhet av att uppträda både i Finland och i Sverige, och han som en finlandssvensk komiker har olika och intressanta synvinklar till att jämföra dessa två länder med varandra. Batra har egna erfarenheter om fördomar som människor har mot svenska medborgare med en etnisk bakgrund. Det följande skämtet belyser hur svårt det är för många att begripa felfaldigt medborgarskap:

”Många som frågar mig: ”Känner du dig svensk? Känner du dig indisk? Eller svensk? Eller indisk? Känner du dig indisk i magen..?”” (Batra: *Det här var ju tråkigt*)

De flesta komikerna i mitt material är enspråkiga, men de två finlandssvenska komiker är tvåspråkiga och oftast uppträder på finska fast deras modersmål är svenska. Jag anser att när det gäller Wickströms och Helenius shower kan innehållet vara lite annorlunda p.g.a. valet av språket, vilket korrelerar med att publik är annorlunda också. Som sagt har kontexten en stor inverkan på skämt (se avsnitt 3.3. om olika slags humor). Wickström har lagt märke till att finska fraser och idiom är ganska negativa och Leikola behandlar idiom också, men hans betraktelsesätt är litet annorlunda; målet är att hitta komik genom att betrakta idiom som ordlekar. Hedberg tar fram ett mycket aktuellt fenomen, dvs. internationella förkortningar liksom TMI (= too much information) och WTF (= what the fuck). Dessa slags skämt tangerar temat om internationalisering.

5.1.4 Observationer om vardagen

Denna kategori är ganska vid och mångtydig, och teman bildar en brokig samling. De redan behandlade temana, dvs. mänskliga relationer, samhälle och nationaliteter, har jag uteslutit i den här analysen för att kunna få nya synvinklar. Närmare ska jag koncentrera mig på följande kategorier; *observationer om aktuella saker, absurda saker och vardagliga saker* samt *nutid kontra förfluten tid*.

Figur 6 Temakategorisering: Observationer om vardagen

Vad beträffar observationer om aktuella saker, gäller det händelser och allmänna samtalsämnen i Finland och i Sverige mellan år 2006-2012, när showerna har inspelat. Ett viktigt tema som bekymrade hela världen för några år sedan var svininfluensa, som förorsakade panik också i Finland och i Sverige – onödig panik, anser komikerna i materialet. T.ex. Vesterinen, Wickström och Betnér behandlar överdriven omsorgsfullhet och behovet till full kontroll av livet. Hedberg talar om ett aktuellt fenomen som har varit populärt under de senaste åren, dvs. att undvika kolhydrater i ens kost. Den här lågkolhydratdieten är en följd av människors strävan efter att kombinera näring och motion för att nå bättre resultat både fysiskt och psykiskt – att må bättre. Aktuella observationer gäller också VR, dvs. den finska järnvägen; det har rått en hetsig debatt om förseningar av tåg. Det är viktigt för komiker att vara på publikens sida, och komiker har märkt att utskällning av VR säkert gör det. Betnér tar fram ett allvarligare tema, nämligen piratkopiering, som har varit ett ganska stort problem under de senaste åren, när den har blivit lättare i internet och dess nätsidor såsom The Pirate Bay. Internet har ju förändrat vårt liv, ett exempel till är Facebook, som Helenius tar fram. Komik om aktuella saker är intressant därför att skämt inte nödvändigtvis fungerar i det långa loppet. T.ex. skämt om avloppsvattenskada i Nokia åldras ganska snabbt, och skämt om EU och dess stöd

för jordbrukare gäller bara en liten del av människor. Därför måste komiker vara noga med detta slags material.

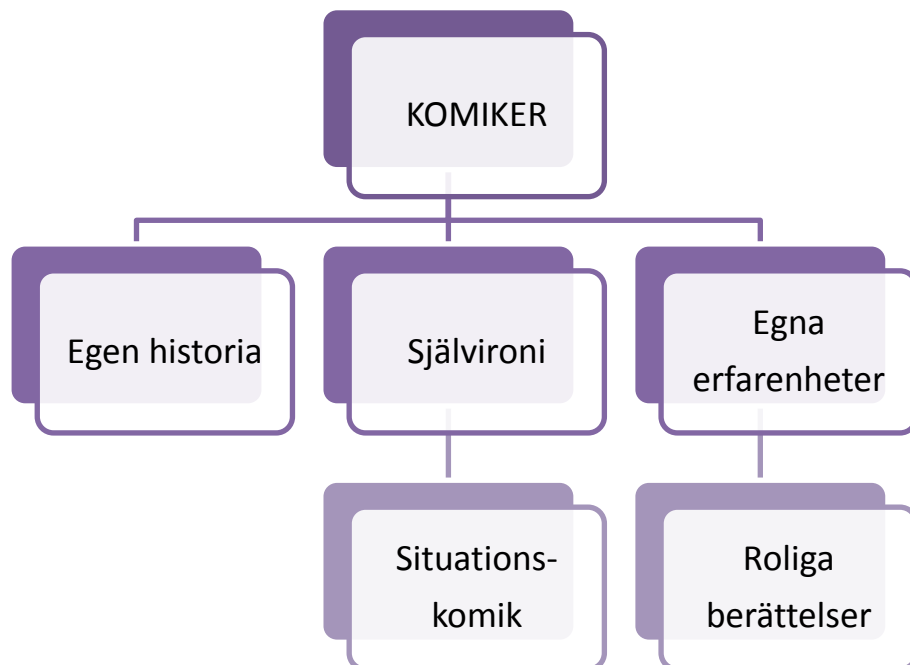
Vid sidan av observationer om aktuella saker, talar komiker också om vardagliga och absurda saker. Skämt särskilt om absurda händelser eller tankar uppstår av livlig fantasi, som är ju en fördel för en ståuppkomiker. Dessa slags skämt har ingen rim eller reson, och meningen med dem är bara att vara roliga utan några baktankar. Leikola och Hedberg är mästare på absurda skämt. Som sagt kräver absurditet fantasi, men viktigare för en ståuppkomiker är att observera vanliga och vardagliga saker; allt som behövs är att hitta en rolig synvinkel. Skämt av detta slag kan gälla vad som helst, vilket mitt material bevisar; civilisationen av delfiner, estländska byggnadsarbetare, inredning av kebabrestauranger, kvalitet av kundservice och säkerhetskontroll på flygplats.

Ståuppkomiker skämtar också om skillnader mellan nutid och förfluten tid, och de här observationerna gäller vanliga saker liksom hälsa, värderingar och föräldraskap. Flera komiker, t.ex. Helenius och Betnér, talar om föräldrar som är för omsorgsfulla och rädda för allt. Som kontrast anser Wickström att barn inte mer ser upp till deras föräldrar. Hedberg är hjärtängslig av nutida barn som bara tittar på teve och inte mer leker på gården. En synlig skiljaktighet berör sjukdomar; nuförtiden finns det många trendiga sjukdomar liksom allergier och avhängigheter. Komiker skämtar att det inte är normalt om man är frisk; allergi och andra sjukdomar definierar människor nuförtiden. Oftast talar komiker om ändringar som negativa saker – kanske därför att det har alltid talats om de gamla bra tiderna som publik kan identifiera sig med.

”Nuförtiden måste varje människa ha någon sjukdom. Man även utvecklar nya trendiga sjukdomar. Snart finns det till exempel ”bad parking disorder”.” (Vesterinen: *Total Comedy Teemu Vesterinen*)

5.1.5 Komiker

Komikerna i mitt material är alla olika; av alla åldrar, med olika bakgrund och av olika slag som komiker. Därför består den här kategorin av mångsidigt material, som jag har kategoriserat till tre underkategorier, dvs. *historia*, *självironi* och *egna erfarenheter*. Denna kategori gäller personliga teman och komiker har själv upplevt allt som de berättar om. Fast teman är delvis samma som redan tidigare i analysen, anser jag att denna femte kategori är ändå ett nödvändigt tillägg till temakategoriseringen, eftersom komiker talar relativt mycket om sitt eget liv och egna erfarenheter.

Figur 7 Temakategorisering: Komiker

Allmänbilden av denna kategori består av personliga händelser och berättelser som komiker fördelar med publik. Fast dessa berättelser kan vara väl personliga och gälla t.ex. familjeliv, är det noggrant betänkt vad, hur och hur mycket som berättas. Vid sidan av egen historia talar komiker mycket om egna erfarenheter. Eftersom meningen är att vara rolig, kan berättelser vara litet överdrivna eller bearbetade. Oftast är de genanta händelser, och genom att berätta om dem gör komikerna sig tillåtlöje. Ståuppkomik kan också uppstå av spontana reaktioner eller situationskomik på scenen. Laurila (1918) berättar om komiska händelser och kategoriserar dem till tre grupper, varav en gäller

just situatonskomik. Han konstaterar att oväntade saker orsakar komiska händelser, och enligt mitt material förekommer dessa slags händelser ofta i ståuppkomik. Ytterligare gäller en stor del av skämt i den här kategorin självironi; komiker skämtar t.ex. om egen övervikt eller bakgrund.

5.1.6 Sammanfattning av temakategoriseringen

Jag kategoriserade temana till fem grupper som hette *mänskliga relationer*, *samhälle*, *nationaliteter*, *observationer om vardagen* och *komiker*. Några av temana ingick i flera kategorier; dessa gränsfall gällde mestadels bara den femte kategorin. Men även om det var svårt att bestämma kategorier för teman i vissa fall, hände det ju relativt enkelt i majoritet av fallen.

Vad beträffar temana, finns det en klar tudelning mellan ”feel good” komedi och samhällskritisk komedi. Skillnaden mellan dem presenterades redan i teoridelen (avsnitt 3.4 om ståuppkomik), men den konkretiserades i analysen. Skämt t.ex. om mänskliga relationer eller observationer om vardagen var oftast välvilliga och harmlösa, och meningen med dem var helt enkelt att underhålla och få publik att skratta. Men när det gällde samhällsreliga teman, var syftet annorlunda; då ville komiker ta ställning, inverka på människors åsikter och få dem tänka på ett annat sätt. Toikkas och Ventos (2000) tankar om ståupparens roll som en samhällskritisk talare och ifrågasättare stämmer med mitt resultat i synnerhet när det gäller kategorin om samhälle.

Inga av komikerna i mitt material koncentrerade sig bara på ett slags av skämt eller bara på ett tema. Mångsidighet av innehållet syntes på struktur av shower; det behandlades teman av flera kategorier i varje show. Jag själv anser att det räcker med kvalitativ analys i denna avhandling; varje temakategori behandlades i hög grad och frekvens av temana berodde på enskilda komiker och deras personliga sätt att göra komik. Syftet med den här undersökningen är inte att jämföra teman med varandra, utan att koncentrera på helheten. Därför är det motiverat att utesluta kvantitativa drag.

5.2 Kulturinslag

Min andra forskningsfråga gäller kultur; jag kommer att analysera det möjliga kulturinslaget i materialet med hjälp av teoribakgrunden. Temakategoriseringen som jag presenterade tidigare spelar ingen stor roll här i detta avsnitt. Syftet är inte att jämföra enskilda komiker och deras skämt, utan att koncentrera mig på helheten.

Först ska jag koncentrera mig på kulturell variation, dvs. förklara hurdana nivåer av kultur kommer det fram i materialet. Kultur och dess uttrycksformer av alla slags tas med, t.ex. kulturella vanor och populärkulturella företeelser ska betraktas. Som stöd kommer jag att använda Hofstedes och Hofstedes (2005) lökdiagrammet (se figur 1). Efter att ha behandlat kultur som ett överbegrepp, ska uppmärksamheten fästas på nationella kulturer och nationella identiteter.

5.2.1 Kulturell variation

Ståuppkomik som en underhållningsgenre har ansetts vara ganska ytlig och kommersiell, men liksom mitt resultat om temana visar, är den överraskande mångsidig. Ståuppkomik har förenats med populärkultur i ett ganska negativt sätt; jämfört med så kallad högkultur är populärkultur mindre uppskattad, men emellertid lättare att identifiera sig med. Komiker talar inte t.ex. om konst och litteratur som anses vara kulturellt högt uppsatta. Också Korhonens (2010) studie om publik av finsk ståuppkomik visar att ståuppkomik anses som en lättillgänglig underhållningsform. Kändisar verkar vara en kategori som uttrycker populärkultur bra och oförskönat. Komiker är inte rädda för att tala om kändisar med namn och kritisera deras uppträdande i media. Kändisar som nämns och skämtas om i showerna är väl kända antingen i Finland eller i Sverige och framme i media; musiker, idrottare, politiker och dokusåpastjärnor alla är presenterade. Exempel på kändisar som tas fram är Matti Nykänen, Stefan Holm, Jimmie Åkesson, Kimi Räikkönen, Gabriel Fors, Lauri Tähkä och Vesa Keskinen. Dessa människor kan anses vara kulturella hjältar eller skurkar, som Hofstede och Hofstede (2005) har nämnt som en nivå av kulturell variation.

Hostede och Hofstede (2005) har beskrivit kultur med lökdiagrammet (se figur 1). Den består av fyra kategorier, dvs. värderingar, ritualer, hjältar och symboler. Symboler, liksom språk och gester, behandlas ganska mycket i materialet. Oftast gäller dessa slags skämt imitering eller stereotyper om olika språkliga element, liksom dialog och förkortningar. Vid sidan av språk är också gester synbara kulturella element, och därför lätta för komiker att skämtas om; det räcker bara att göra observationer om människors kulturellerade beteende.

Vad beträffar värderingar, gäller det om människors attityder och tankevärld. Värderingar som ett temaområde i ståuppkomik är vanligt, men ganska kontroversiellt. En av ståuppkomiks uppgifter är ju att förändra normer som det finns i samhället, och t.ex. enligt Toikka & Vento (2000) är det en eftersträvansvärd egenskap för en komiker att tänka i strid med huvudströmning för att kunna presentera nya tankar. Genom att kritisera kollektiva värderingar, t.ex. kristliga värden, tar komiker ställning till rådande attityder. Den största delen av skämten om värderingar gäller tolerans; tolerans mot homosexuella, invandrare och överhuvudtaget mot olika människor. I det nutida samhället strävs det efter tolerans och likvärdighet, men komiker lyfter fram några exempel som konkretiserar den motsatta situationen, t.ex. att troende inte accepterar homosexuella människor. Betnér tar fram att det står i läroplanen att kristliga värderingar måste hävdas och bevaras i svenska skolor. Frågan som han ställer är att om dessa värderingar är så här gammaldags och intoleranta, hur det är möjligt att de uppmanas att efterfölja och lära elever. Politiker behandlas i skämt snarare som skurkar än som hjältar, fast meningens med politikers arbete är att driva medborgares väl och intresse. Oftast är komiker på samma sida med en genomsnittsmänniska och därför är det lätt att identifiera sig med deras tankar och åsikter.

5.2.2 Dimensioner av nationella kulturer i ståuppkomik

I det nästa avsnittet ska jag analysera materialet på basis av Hofstedes och Hofstedes (2005) teori om dimensioner av nationella kulturer. Syftet är att redogöra för om dessa sex dimensioner, dvs. *maktdistans*, *kollektivism mot individualism*, *maskulinitet mot femininitet*, *osäkerhetsundvikandet*, *tidsuppfattning och eftergivenhet mot återhållsamhet* (se avsnitt 2.4.1), syns i materialet, och analysera kulturinslaget av materialet genom

att använda dimensionerna som teoriramar. Det är ju viktigt att påminna att komiker och deras skämt brukar vara provocerande, överdrivna och ensidiga, vilket har ju inverkan på resultat.

Dimensionen av maskulinitet mot femininitet är den som förekommer för det mesta i materialet. Enligt Hofstedes och Hofstedes (2005) studie är Sverige det allra mest feministiska landet, vilket också syns i skämten som handlar om nationella kulturer; stereotypiskt anses svenskar vara känsliga, feminina och kulturellt aktiva. Wickström talar om kontrasten mellan den finska och svenska kulturen, men det är intressant att skillnaden mellan de här två grannländer inte är så stor i verkligheten (se tabell 1). Genom att överdriva förstärker man de kulturella stereotyperna. Mellan den beskrivna finska maskulinitet och svenska femininitet står finlandssvenskhet som förbinds mer med svenskhet än finskhet. Flera komiker i materialet talar om den stora skillnaden som det finns mellan finlandssvenska och finska människor; det beror på kultur, som är mer samhällslik och öppen bland finlandssvenskar. Fast feministiska drag av svenska och finlandssvenska kulturer är även vetenskapligt bevisade, finns det ju otilbörliga uppfattningar och stereotyper vars mening är bara att provocera och pika; ett exempel är tanken att alla svenskar och finlandssvenskar är homosexuella. Denna tanke baserar sig på de redan nämnda feministiska kulturelaterade drag.

Jämfört med Hofstedes och Hofstedes (2005) resultat att Finland och Sverige är länder med en liten maktdistans, är komiker av annan åsikt. Betnér t.ex. tar upp att invandarsiffror är stora i Sverige, men att det inte finns invandrare i viktiga tjänster. Han anser att rasism i Sverige snarare är dold än synbar. Helenius i sin del talar också om invandrarfrågor och hur negativt man förhåller sig till immigration över huvudtaget. Denna rådande negativ tanke beror mycket på politik och den allmänna diskussionen i media. En intressant synpunkt är olika samhällsformer; Sverige är en monarki och Finland en republik, men presidenten och kungafamiljen behandlas inte alls i forskningsmaterialet. När det gäller dimensionen av maktdistans, har kungafamiljen en speciell ställning i Sverige, men det anses inte vara ett problem; bara de finska partierna Perussuomalaiset och Kokoomus samt det svenska partiet Sverigedemokraterna (Sve) kritiserar i materialet.

Till största delen gäller komik i mitt forskningsmaterial nutid och aktuella saker och händelser, men förstås brukar man också dra sig till minnes och jämföra det moderna samhället och uppdaterade bruk med det förflutna. Det syns att det uppskattas gamla vanor och traditioner i båda kulturer, t.ex. verkar midsommar vara en viktig del av svensk kultur. Viktiga historiska händelser, liksom vinterkrig, tas upp på scenen; för finnar har kriget en stor betydelse och genom att behandla temat kan meningen vara att förstärka den nationella känslan och stoltheten.

Som ett land är Sverige världens mest rationella och sekulära (Inglehart & Welzel 2010). Detta syns i materialet i synnerhet när det behandlas religion; attityder mot religion i Sverige är liberala och kritiska. Betnérs skämt om det svenska mottot ”Jag tror på ingenting” är ett bra exempel på den diplomatiska karaktären hos svenskar. I materialet beskrivs Sverige som ett rationellt land där det är viktigt att följa gemensamma regler för att samhället ska fungera ordentligt. Hofstede och Hofstede (2005) dimension om individualitet gäller både Sverige och Finland; framför allt måste man vara en stark individ som kan göra sina egna val oberoende av andra människor och ta ansvar för sig själv.

Tabell 4 Sammanfattning av nationella dimensioner som behandlas i materialet

Maskulinitet	<ul style="list-style-type: none"> • Starka stereotyper om nationella kulturer • Svensk kultur minst maskulin, finsk kultur mest maskulin
Maktdistans	<ul style="list-style-type: none"> • Ojämlighet i samhällena både i Finland och i Sverige • Politik
Tidsuppfattning	<ul style="list-style-type: none"> • Aktuella händelser behandlas • Gamla vanor och traditioner uppskattas
Rationalitet	<ul style="list-style-type: none"> • Sverige som ett rationellt land: attityder mot religion • Att följa regler
Individualism	<ul style="list-style-type: none"> • Individualitet uppskattas i hög grad

5.2.3 Nationella identiteter

Som grundkaraktär beskrivs svenskar vara glada och positiva människor, vilket syns t.ex. i svensk musik och dess lyrik. Komikerna lyfter fram några exempel på äkta glädje och positivitet hos svenskar; deltagandet till allsångskvällar och Kanelbullens dag som firas i Sverige. Till svenskar är de här händelserna helt normala, men ur en finsk komikers synvinkel verkar de vara tillgjorda och absurda – kanske därför att finnar anses stereotypiskt vara negativa och melankoliska. Egenskaper som också förenas med svenskhet i materialet är trendighet och ytlighet. T.ex. talar Betnér om Stureplan, som är det fina och rika området i Stockholm, med en mycket negativ ton. Den fina gruppen av svenskar är ju ganska liten, men en mer gemensam egenskap för hela nationen är att svenskar är diplomatiska och att det är viktigt för dem att följa regler. Batra har gjort en observation att svenskar förhåller sig allvarligt till två saker, röstning och platser att plocka svampar, vilket ganska utrerat men sanningsenligt betyder att privatliv och individualitet är grundpelare av svenskheten. Som en motsats till all positivitet beskrivs det att svenskar brukar klaga mycket. Klagandet gäller oftast beteendet av andra människor, vädret eller allmänna saker såsom skatter, men de beklagar sig inte över saker som de kan själv påverka, t.ex. egna misslyckanden och framgång.

”Pappan är väldigt svensk; han klagat över skatt och vädret...”

(Batra, *Det här var ju tråkigt*)

I materialet kommer det fram att negativ attityd och pessimism förenas speciellt med finskhet. Detta drag nämns och tas fram i ett antal skämt, och det anses vara en kulturrelaterad egenskap hos finnar. T.ex. syns depression och det nordiska svårmodet bra i finska filmer och melankoliska låtar. Den negativa attityden absorberas redan som barn eftersom det finns massor av finska idiom och även barnvisar som uttrycker den. Det finns ju mycket samma idiom i svenskan och i finskan, men de negativt betonade idiom stöter speciellt den redan existerande stereotypiska bilden av Finland som ett melankoliskt land. Skillnaden är ganska stor när svenskhet och finskhet jämföras i materialet; komiker anser dem vara som motsatser till varandra, vilket bjuder ju en bra utgångspunkt för ståuppkomik. Vid sidan av den negativa attityden beskrivs finnar vara modesta och tysta människor som inte behärskar small talk. Det är mycket viktigt att ha ett eget socialt revir, och kanske därför verkar finnar vara svårtillgängliga. Detta kommer

också fram i mitt material, när det skämtas om den finska förbehållsamheten. En definierande drag av finskhet är alkoholbruk; t.ex. Wickström jämför hur man förhåller sig till alkohol i Finland och i Sverige, och han anser att inställningen till alkohol är avslappnade och frisinnade i Finland. Det finns även poplåtar om supande och dess idealisering, vilket verkar vara helt normalt i populärkultur i Finland. Antagandet att finnar använder mycket alkohol har ju varit starkt, men det är också ganska gammaldags eftersom attityder har förändrats i det långa loppet. Dessa slags skämt förstärker ju stereotyper som det finns, och kanske därför att hela temat av alkoholbruket är så banal, måste man i framtiden hitta nya synpunkter att behandla det. I mitt material behandlar komiker temat ändå ganska traditionellt.

De mest kända fördomarna om finlandssvenskhet är att alla finlandssvenskar är rika och alltid på gott humör. Den finlandssvenska kulturen förenas oftast med segling och kräftskivor, och mitt resultat konkretiserar att de allmänna stereotyperna är fasta. De finlandssvenska komikerna skämtar också om de här samma saker och strävar inte efter att undvika temat eller förändra stereotypiska uppfattningar om den finlandssvenska karaktären och kulturen. I materialet talar Wickström om svenska språket som är en gemensam och synlig faktor mellan de flesta nordiska länderna. En sak till som kommer fram i materialet ett par gånger är den finlandssvenska grundkaraktären som beskrivs vara speciellt mild och gladlynt. Det syns i materialet att finlandssvenskar är du med den här uppfattningen och t.ex. Hyypä (2002) har i sin studie bevisat att den glada och kulturbetonade livsinställningen har positiva verkningar på livskvalitet och livslängd.

Tabell 5 Sammanfattning av analysen om nationella kulturer och dess egenskaper

Finskhet	Svenskhet	Finlands-svenskhet
<ul style="list-style-type: none"> • Negativitet • Melankoli • Pessimism • Blygsamhet • Förbehållsamhet • Frisinne mot alkohol 	<ul style="list-style-type: none"> • Lycklighet • Positivitet • Trendighet • Ytlighet • Lydnad • Individualitet 	<ul style="list-style-type: none"> • Rikedom • Gladlynthet • Mildhet • Språkkunskap • Livskvalitet

Sammanfattat kan det konstateras att analyseringen av nationella identiteter stämmer med beskrivningarna av svenskhet, finskhet och finlandssvenskhet presenterade i teoridelen (se avsnitt 2.5). T.ex. nytänkande, demokrati, trygghet och rationalitet betonades också när jag tidigare redogjorde för svenskhet. Det finns också gemensamma drag, bl.a. tystlåtenhet, pessimism och förbehållsamheten, när det jämförs teoribakgrunden om finskhet och resultatet av min egen analys. Likaså ges det densamma stereotypiska bilden av finlandssvenskhet i bakgrundslitteratur och i mitt forskningsmaterial. Jag själv anser att p.g.a. dessa likheter kan det sägas att stereotyper om nationella identiteter är ganska fasta och att ståuppkomik litar i hög grad på dem. Nationella kulturer och identiteter är ju mångsidiga och ganska abstrakta begrepp som inte har några tydliga definitioner – kanske därför spelar stereotyper så en stor roll.

5.3 Skillnader mellan svenska och finska komiker

Syftet med den tredje forskningsfrågan är att redogöra för om det finns kulturrelaterade skillnader mellan finska, svenska och finlandssvenska komiker. Ståuppkomik som en genre och dess grundkaraktär är ju likadan överallt, men p.g.a. den oliktidiga utvecklingen i Finland och i Sverige och olika nationella kulturer kan det finnas skillnader. Meningen är att koncentrera mig på de skillnader som kan anse vara influerade av kultur.

Egenskaper förenade med finskhet är oftast ganska negativa, speciellt när de jämförs med beskrivningen om svenskhet. Detta syns också i materialet; oftast är det finska komiker som ställer negativbetonade kommentar och skämt om sig själva eller om svenskar. Den största skillnaden mellan de finska och sverigesvenska komikerna i materialet är att finska komiker skämtar om svenskar, men inte tvärtom. Som redan sagt har Finland och Sverige alltid haft ett hat-kärleksförhållande med varandra, och det definierar förhållandet mellan dessa två grannländer i hög grad; finnar kanske anser vara de som får stå till svars p.g.a. ländernas gemensamma historia. Jag anser att detta slags humor beror på den negativa attityden som oftast förenas med finskhet, men dessa slags skämt får inte tas på allvar. Meningen med ståuppkomik är oftast ju att bygga humor på stereotyper; att ömka sig över Finlands dåliga framgång mot Sverige t.ex. i en idrottstävling är ett slags tradition för finnar.

Vad beträffar ståuppkomik och ståuppare, är varje komiker unik och annorlunda; ståuppkomiker uppträder på scenen i egen hög person, och därför måste gränsen mellan personliga och nationella egenskaper hittas i analysen. T.ex. Betnérs samhällskritiskt betonade material berättar om hans egen intressen och hans sätt att betrakta världen, som inte särskilt har ingenting att göra med svenskhet. Men samhälle och aktuella samhällseliga samtalsämnen som tas fram i media, t.ex. arbetslöshet och invandringen, syns i materialet. De har en inverkan på ens tankevärld. Men enligt mitt material är det omöjligt att säga om svenskar är mer insatta i samhällseliga frågor än finnar eller om samhällskritiskhet kans anse vara en nationell egenskap hos svenskar fast svenska komiker i mitt forskningsmaterial behandlar dessa frågor kvantitativt mer.

De två finlandssvenska komikerna i mitt material står i mitten av bilden om finskhet och svenskhet. Fast den ena förenande faktorn mellan svenskar och finlandssvenskar är språket, förenas finlandssvenskar ofta med svenskhet; som sagt anses finlandssvenskhet ha mer gemensamt med svenskhet än med finskhet. Enligt mitt resultat intresserar sig finlandssvenskar för identitetsfrågor; speciellt Wickström behandlar skillnader mellan dessa två länder i sina shower. Finlandssvenskar är mycket medvetna om sitt rykte i Finland och om stereotyper som gäller dem. Den har naturligtvis en inverkan på materialet; samtidigt skämtar de om de rådande antagandena om finlandssvenskars rikedom

och livsglädje, men å andra sidan försöker de genom humor ifrågasätta dem. På det här sättet syns finlandssvenskheten på scenen.

Fast det inte är enkelt att hitta kausalitet, dvs. orsak och verkan mellan teman som behandlas och uttrycksformer av nationella kulturer, var det en naturlig fortsättning till min analys att inkludera den här tredje frågan i analysen. En mångsidigare analys om frågorna omkring detta tema kunde vara ett förslag för framtida undersökning.

6 AVSLUTNING

I det här kapitlet ska jag diskutera och sammanfatta resultatet. Kapitlet kommer också att omfatta kritisk diskussion om resultatet och forskningsmetoden. I slutet ska jag presentera några förslag för vidare undersökning.

6.1 Diskussion

Syftet med min undersökning var att studera ståuppkomik i Sverige och i Finland och analysera teman som behandlas på ståuppscenen. Resultatet bestod av tre delar som alla tillsammans redogjorde för temat av olika synvinklar och slutligen gav en helhetsbild av svensk och finsk ståuppkomik.

Den första delen av analysen var ren och teknisk innehållsanalys; genom att tolka materialet gjorde jag en temakategorisering vars uppgift var att presentera temana som behandlades tydligt och omfattande. Enligt min analys bestod materialet av fem temakategorier:

1. Mänskliga relationer
2. Samhälle
3. Nationaliteter
4. Observationer om vardagen
5. Komiker

Den andra fasen av analysen var diskursanalytisk, dvs. den egentliga analysen som baserade sig på teoridelen och tidigare forskning. Synvinkeln var kulturell; syftet var att redogöra för kulturinslaget som det fanns i materialet och analysera det. I materialet behandlades dessa slags kulturella företeelser ganska abstrakt; i synnerhet var värderingar ett sådant tema som behövde noggrannare och djupare analys. Kultur är ett mångsidigt begrepp, och meningen med analysen var att betrakta den ur olika aspekter och synpunkter. Därför ville jag koncentrera mig också på de ytliga och synbara formerna

av kultur, dvs. populärkultur och så kallad högkultur. Mitt resultat visade att attityderna mot populärkultur var ganska kritiska, men det var intressant att högkultur, som oftast anses stå i motsatts till populärkultur, behandlades inte alls.

Den andra delen av diskursanalytiska fasen handlade om nationella kulturer. Först analyserade jag materialet med hjälp av Hofstedes och Hofstedes (2005) dimensioner av nationella kulturer. Jag analyserade hur nationella kulturer i Finland och Sverige presenterades i ståuppkomik och enligt resultatet behandlades dimensionerna om maskulinitet mot femininitet och maktdistans mest. Efter analyserandet av nationella dimensioner började jag analysera hurdana nationella egenskaper förenades med finskhet, finlandssvenskhet och svenskhet i ståuppkomik. Mitt resultat stämde överens med egenskaperna presenterade i bakgrundslitteratur, och det kan konstateras att stereotyper spelar en stor roll i ståuppkomik.

Den tredje delen av resultatet handlade om skillnader mellan finska och svenska ståuppkomiker. Utgångspunkten var att det kanske inte är möjligt att dra allmänna hypoteser, men syftet var att fundera på hur nationella egenskaper påverkar materialet. I alla fall är det svårt att analysera nationella egenskaper ur detta perspektiv eftersom komiker är individer på scenen. Enligt min egen analys har kultur och nationella egenskaper inverkan åtminstone på de två finlandssvenska komikerna; den starka stereotypiska bilden av finlandssvenskar verkar vara där i bakgrunden hela tiden.

Vad beträffar pålitlighet av mina resultat, har den mycket med analysmetoden att göra. Min metod var innehållsanalys, dvs. en kvalitativ analys som alltid baserar sig på forskares egna tolkningar. För att undvika fallgropar av innehållsanalys, var jag särdeles noggrann med anteckningarna och observationerna gjorda av materialet. Jag anser att begränsningen av materialet lyckades bra; det var möjligt att få omfattande svar på forskningsfrågorna samt göra en mångsidig analys. Som en helhet var analysen fungerande, men den tredje forskningsfrågan blev litet lös och lyckades inte så bra som jag förväntade. I framtiden skulle det vara intressant att ta denna synpunkt till närmare analys; genom att precisera och bearbeta forskningsfrågan vore det möjligt att få intressant resultat.

6.2 Slutsatser

Den här avhandlingen om ståuppkomik ger en översikt om genren som nuförtiden är mycket populär och vars popularitet fortfarande stiger. Syftet med studien var att studera ståuppkomik och dess karaktär och teman för första gången; tidigare hade forskning inom ståuppkomik handlat t.ex. om publik eller språkbruket på ståuppscenen. Mitt intresse var att koncentrera mig speciellt på kulturella drag av materialet. Kultur som ett temaområde erbjöd en utgångspunkt för en mångsidig analys och ganska fria händer för mig som forskare.

Kultur syns i ståuppkomik mångsidigt, vilket är ju förståeligt därför att ståuppkomiker hämtar sin inspiration för jobbet från världen omkring sig. En ganska stereotypisk bild som ges av nationella kulturer i ståuppkomik är förståelig eftersom humor oftast bygger på gamla vitsar och stereotyper vid sidan av nya idéer. Fast resultatet nu i efteråt verkar litet förutsägbart, anser jag att denna studie var värd att göra. Dessa slags undersökningar reflekterar världen och dess dåtida värderingar och samhällen. Temat är aktuellt och med en liten humor twist ganska unik och annorlunda. För framtida undersökning är ståuppkomik ett fruktbart tema, eftersom den är så lite forskat. Jag anser att det vore intressant att betrakta genren mer specifik; att fokusera bara på aktuella företeelser och händelser som behandlas på scenen och göra en diskursanalys av de observationerna. Ett förslag till är att precisera min tredje forskningsfråga och hitta en lämpligare synpunkt för vidare analys.

Det allmänna temat i min undersökning förenar kultur och humor. I teoridelen av avhandlingen presenterade jag humor och skratt som forskningsområden; de förhärskande åsikterna om temat lät ganska negativa och det verkade att humor ansågs vara ett mindre uppskattat tema för vetenskapligt arbete. Jag personligen hoppas att dessa slags uppfattningar är redan historia, och med den här avhandlingen ville jag ta ställning till situationen. Nuförtiden när gränsen mellan populärkultur och högkultur har försvunnit så småningom, ska också populärkultur börja uppskattas på ett nytt sätt – kanske också vetenskapligt.

FORSKNINGSMATERIAL

Batra, D. 2012. *Det här var ju tråkigt.*

<http://www.youtube.com/watch?v=JYCZs0m5rrU> (Hämtad 15.10.2013)

Betnér, M. 2007. *Inget är heligt.* I Betnér, M. 2009. *Magnus Betnér Collection.* Pan Vision.

Betnér, M. 2009. *Talet till nationen.* I Betnér, M. 2009. *Magnus Betnér Collection.* Pan Vision.

Hedberg, S. 2010. *Total Comedy: Sami Hedberg.* Pan Vision.

Hedberg, S. 2012. *Kokovartalomies.* Showhouse & Massive Films.

Helenius, A. 2011. *Total Comedy: Anders Helenius.* Pan Vision.

Järvheden, T. 2008. *Seriöst roligt.* Nordisk Special Marketing A/S.

Leikola, I. 2008. *Hyvä keikka ja helvetisti ekstroja.*

Vesterinen, T. 2010. *Total Comedy: Teemu Vesterinen.* Pan Vision.

Wickström, A. 2006. *Ensimmäinen jäähyväiskeikka.* Nordisk Film & TV.

Wickström, A. 2010. *Total Comedy: André Wickström.* Pan Vision.

LITTERATUR

- Andersson, M. 2013. *Growing pains in Swedish standup*. (bloggskrift)
<http://fredrikinenglish.blogspot.fi/2011/07/growing-pains-in-swedish-standup.html> (Tillgänglig 10.4.2013)
- Arizpe, L., Jelin, E., Rao, J.M., & Streeten, P. 2000. *Cultural diversity, conflict and pluralism*. I: *World cultural report 2000*. Paris: Unesco publishing. 24-42,
- Arnstberg, K-O. 2007. *Svenska tabun*. Stockholm: Carlssons.
 Alapuro, R. 1988. *Suomalainen Bourdieu ja Musta leski*. I: *Suomen älymystö Venäjän varjossa*. Helsinki: Tammi. 1997.
- Alapuro, R. 1988. *Suomalainen Bourdieu ja Musta leski*. I: *Suomen älymystö Venäjän varjossa*. Helsinki: Tammi. 1997.
- Alasuutari, P. 1994. *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Artist1: Thomas Järvheden
http://www.artist1.se/thomas_jarvheden/fakta.htm (Hämtad 15.10.2013)
- Baker, S.J. 1955. The theory of silences. *The Journal of General Psychology* 53. 145-167.
- Batra, D. Hemsidor <http://davidbatra.se/om-david/> (Hämtad 15.10.2013)
- Becker, J.W. 2000. International public opinion and national identity: a descriptive study of existing survey data. I: *World cultural report 2000*. Paris: Unesco publishing. 215-249.
- Bergson, H. 2000. *Nauru – tutkimus komiikan merkityksestä*. Helsinki: Loki-kirjat.
- Brown, G.E., Brown, D. & Ramos, J. 1981. Effects of a laughing versus a nonlaughing model on humor response in college students. *Psychological Reports* 48, 35-40.
- Daun, Å. 1989, *Svensk mentalitet: ett jämförande perspektiv*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Ekwall, A. & Karlsson, S. 1999. *Kohtaaminen: kirja kulttuurieroista ja johtajuudesta*. Vaasa: Storkamp Media.
- Feld, D. & McGrew, A. 2005. *Globalisaatio – puolesta ja vastaan*. Tampere: Vastapaino.
- Freud, S. 1983. *Vitsi ja sen yhteys piilotajuntaan*. Helsinki: Love Kirjat.

- Frykman, J. & Löfgren, O. 1999. Svenska vanor och ovanor. I: Frykman, J. & Löfgren, O. (red.) Svenska vanor och ovanor. Stockholm: Natur och Kultur.
- Frykman, J. 1993. Nationella ord och handlingar. I: Ehn, B., Frykman, J. & Löfgren, O. (red.) Försvenskningen av Sverige. Stockholm: Natur och Kultur. 120-201. 9-32.
- Furnes, N. & Tilton, T. 1979. The case for the welfare state. Bloomington: Indiana University Press.
- Gannon, M.J. & Pillai, R. 2010. Understanding global cultures: Metaphorical journeys through 29 nations, clusters of nations, continents, and diversity (4th ed.) Los Angeles: SAGE.
- Gellner, E. 1983. Nations and Nationalism. Blackwell, Oxford.
- Gledhill, C. 1997. Genre and gender: The case of soap opera. I: Hall, S. (red.) Representation : Cultural representations and signifying practices. London: Sage. 337-384.
- Glenn, P. 2003. Laughter in interaction. Cambridge: University Press.
- Greenberg, J., & Baron, R. A. 1997. Behavior in organizations : Understanding & managing the human side of work (5th ed. ed.). Englewood Cliffs (NJ): Prentice-Hall.
- “Hah-hah-hah!” City 19/2003
<http://www.city.fi/artikkeli/Hah-hah-hah/947/> (Hämtad 11.4.2013)
- Hall, S. 1997. The spectacle of ‘the other’. I: Hall, S. (red.) Representation : Cultural representations and signifying practices. London: Sage. 223-279.
- Hall, S. 1999. Identiteetti. Vastapaino: Tampere.
- Heikkilä, R. 2011. Bättre folk, bättre smak? Suomenruotsalaisten maku ja kulttuuripääoma.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26320/battrefo.pdf?sequence=1>
 (Hämtad 11.4.2013)
- Herzler, J.O. 1970. Laughter; a socio-scientific analysis. New York: Exposition Press.
- Hofstede, G. 1980. Culture’s consequences: international differences in work-related values. Beverly Hills, California: SAGE
- Hofstede, G. 1991. Cultures and Organizations. Software of the mind. London: McGraw-Hill Book Company.
- Hofstede, G., & Hofstede, G. J. 2005. Cultures and organizations : Software of the mind (Rev. and expanded 2nd ed. ed.). New York: McGraw-Hill.

- Hofstede, G., Hofstede, G. & Minkov, M. 2010. *Cultures and organizations: Software of the mind.* (Rev. 3rd ed.) New York: McGraw-Hill.
- Hyypä, M. T. 2002: *Elinvoimaa yhteisöstä: Sosiaalinen pääoma ja terveys.* Keuruu: PS-kustannus, Otavan Kirjapaino Oy.
- Inglehart, R. & Welzel, C. 2010. *Changing mass priorities: The link between Modernization and Democracy.* *Perspectives on Politics* 6/2010 vol. 8, No. 2.
- Inkeles, A. & Levinson, D.J. 1969. *Nationall character: The study of modal personality and sociokultural systems.* I: Lindzey, G. & Aronson, E. (red.) *The handbook of social psuchology.* 2nd. ed. vol. 4. (original published 1945). Reading, MA: Addison-Wesley.
- “Intervju: Kristoffer Appelquist” *Nöjesguiden* 10.4.2012 (intervju)
<http://nojesguiden.se/artiklar/intervju-kristoffer-appelquist> (Hämtad 10.4.2013)
- “Intervju: Magnus Betnér” *Nöjesguiden* 23.4.2012 (intervju)
<http://nojesguiden.se/artiklar/intervju-magnus-betner> (Hämtad 10.4.2013)
- ”Jag ville ge svensk standup en keftsmäll” *Allt om Stockholm* 15.3.2013 (intervju)
<http://www.alltomstockholm.se/scenkultur/article4062162.aos> (Hämtad 10.4.2013)
- Johansen, A. 1994. *Soul for sale.* *Cultural studies* 8.
- Jones, M.L. 2007. *Hofstede – Culturally questionable?*
<http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1389&context=commpapers> (Hämtad 7.5.2013)
- Järvheden, T. *Hemsidor*
<http://www.jarvheden.com/om-jarven/> (Hämtad 15.10.2013)
- Karvinen, V. 2005. *Naurua peloille. Musta huumori arjen valopilkkuna.* Tampere: Leikkieli-kustannus.
- Kinnunen, A. 1972. *Huumori.* I: Envall, M., Kinnunen, A. & Sepänmaa, Y. (red.) *Estetiikan kenttä.* Helsinki: WSOY. 195-216.
- Knuuttila, S. 1992. *Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksena.* Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.
- Koistinen, T., Sevänen, E. & Turunen, R. 1995. *Johdanto. Populaari- ja massakulttuurin tutkimisen lähtökohdista.* I: Koistinen, T., Sevänen, E., & Turunen, R. (red.) *Musta lammas: Kirjoituksia populaari- ja massakulttuurista.* Joensuu: Joensuu University Press. 6-16.
- Korhonen, R. 2010. *Kuka nauraa ja miksi?: Tutkimus suomalaisesta stand up – komiikan yleisöstä.* <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2010110514183> (Hämtad 11.4.2013)

- Korhonen, T. 1993. Suomalaisuuden aineellisista symboleista. I: Korhonen, T. (red.)
Mitä on suomalaisuus. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura. 86-107.
- Laakso, M. 2012. Kädet ylös, jos naurattaa! : Tutkimus suomenkielisen stand up –
komiikan tulkkaamisesta viittomakielelle. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201205239580> (Hämtad 11.4.2013)
- Laine-Sveby, K. 1991. Suomalaisuus strategiana. WSOY.
- Laitinen, M. 2009. Ajan tabut. I: Laitinen, M. & Pohjola, A. (red.) Tabujen kahleet.
Tampere: Vastapaino. 5-15.
- Laurila, S.K. 1918. Estetiikan peruskysymyksiä I. Porvoo: Werner Söderström Osake-
yhtiö.
- Lehtinen, R. 2011. From America to Finland: The story of Finnish Stand-up comedy.
<http://www.uta.fi/FAST/FIN/CULT/rl-stand.html> (Hämtad 11.4.2013)
- Lehtonen, J. 2005 Stereotypes and collective Identification. I: Petkova, D., & Lehtonen,
J. (red.) Cultural identity in an intercultural context. Jyväskylä: University of
Jyväskylä. 61-85.
- Lehtonen, J. & Sajavaara, K. 1985. The silent Finn. I: Tannen, D. & Saville-Troike, M.
(red.). Perspectives on silence. New Jersey: Ablex Publishing Corporation Nor-
wood. 193-201.
- Leikola, I. Hemsidor.
<http://ismoleikola.com/www/ismosta> (Hämtad 15.10.2013)
- Lippman, W. 1922. Public opinion. New York: Harcourt, Brace and Jovanovitch.
- Mathisson, P. 2012. Manligt och kvinnligt på humorscenen: En studie kring språk och
kön inom komik. <http://hh.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:475743>
(Hämtad 11.4.2013)
- Minkov, M. 2007. What makes us different and similar: A new interpretation of the
World Values Survey and other cross-cultural data. Sofia, Bulgaria: Klasika i Stil.
- Mykkänen, E. 2013: ”Pop-essée: Suomalainen stand up on munatonta” NYT 25.1.2013
(debattartikkel)
<http://nyt.fi/20130125-pop-essée-suomalainen-stand-up-on-munatonta/> (Hämtad
10.4.2013)
- Mykkänen, S-E. 2006. Naiskomiikka: huumorista stand upiin, naurusta valtaan.
http://urn.fi/URN:NBN:fi:stadia-1164635062_6 (Hämtad 11.4.2013)

- Mäkelä, K. 1985. Kulttuurisen muuntelun yhteisöllinen rakenne Suomessa. I: Mäkelä, K. (1999). Valtio, väkijuomat ja kulttuuri: kirjoituksia Suomesta ja sosiologiasta. Helsinki: Gaudeamus
- Nyman, P. 2007. Ankkalammikko. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Oinaanvaara, A. 2010. Stand Upin Oppitunnit (Osa 2/3)
<http://www.youtube.com/watch?v=7-Ii-epjsuQ> (Hämtad 10.4.2013)
- Pakkasvirta, J. & Saukkonen, P. 2005. Johdanto. I: Pakkasvirta, J. & Saukkonen, P. Nationalismit. Helsinki. WSOY. 8-11.
- Petkova, D. 2005. Cultural identity in pluralistic world. I: Petkova, D. & Lehtonen, J. Cultural identity in an intercultural context. Jyväskylä: University of Jyväskylä. 11-60.
- RAW Comedy Club: Om oss
<http://www.rawcomedy.se/om-oss/> (Hämtad 10.4.2013)
- Remy, J. 2005. Onko modernisaatio vai etnisyyden kansakunnan perusta? I: Pakkasvirta, J. & Saukkonen, P. Nationalismit. Helsinki. WSOY. 49-69.
- Roa Production: David Batra
<http://roaproduktion.se/komiker/david-batra/> (Hämtad 15.10.2013)
- Salo-Lee, L. 1996. Kieli, kulttuuri ja viestintä. I: Salo-Lee, L., Malmberg, R., & Halinoja, R. (red.) Me ja muut: Kulttuurienvälinen viestintä. [Helsinki]: Yleopetuspalvelut. 6-35.
- Saukkonen, P. 2005. Kansallinen identiteetti. I: Pakkasvirta, J. & Saukkonen, P. Nationalismit. Helsinki. WSOY. 90-105.
- Schenkein, J.N. 1972. Towards an analysis of natural conversation and the sense of heheh. *Semiotica* 6, 344-377.
- ”Svensk är man om man har svensk identitet” 26.11.2012 (intervju)
<http://www.svt.se/hubINETTE/jimmie-akesson-gastar-hubINETTE> (Hämtad 10.4.2013)
- Smith, A. 2001. Nationalism: Theory, Ideology, History. Polity Press, Cambridge.
- Smith, A. 1991. National Identity. Penguin Books, London.
- Svenska institut: Sverige bilden 2.0. 2008. (broschyr)
http://www.sweden.se/upload/promotion_forum/Promotion_Tools/Brand_Sweden/FINAL_SWE_080117.pdf (Hämtad 18.2.2013)
- Sverigedemokraterna: Kultur
<https://sverigedemokraterna.se/vara-asikter/principprogram/kultur/> (Hämtad 18.2.2013)
- Sverigedemokraterna: Vad är svensk kultur?

<https://sverigedemokraterna.se/vara-asikter/var-politik-a-till-o/vad-ar-svensk-kultur/>
(Hämtad 18.2.2013)

Sverigedemokraterna: Vårt parti
<https://sverigedemokraterna.se/vart-parti/> (Hämtad 18.2.2013)

Tarasti, E. 1988. Suomi semiotiikan silmin. I: Tarasti, E. Johdatusta semiotiikkaan: es-
seitä taiteen ja kulttuurin merkkijärjestelmistä. Helsinki: Gaudeamus 1990.

The Hofstede Centre 2013
<http://geert-hofstede.com/national-culture.html> (Hämtad 5.5.2013)

The World Values Survey 2013
<http://www.worldvaluessurvey.org/> (Hämtad 10.4.2013)

The World Values Survey: The WVS cultural map of the world
http://www.worldvaluessurvey.org/wvs/articles/folder_published/article_base_54
(Hämtad 10.4.2013)

Toikka, M. & Vento, M. 2000. Ala naurattaa! Stand up –komedian käsikirja. Helsinki:
Like.

Tuomi, J. & Sarajärvi, S. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kus-
tannusosakeyhtiö Tammi.

Turunen, R. 1995. Musta lammas ja hyvät paimenet. Populaari- ja massakulttuurin insi-
tutionaalaisesta asemasta. I: Koistinen, T., Sevänen, E., & Turunen, R. (red.) Musta
lammas : Kirjoituksia populaari- ja massakulttuurista. Joensuu: Joensuu Universi-
ty Press. 18-46.

Uschanov, T. 2012. Miksi Suomi on Suomi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.

Vesterinen, I. 1999. Mitä kulttuuriantropologia on? I: Lönnqvist, B., Kiuru, E., & Uusi-
talo, E. (red.) Kulttuurin muuttuvat kasvot: Johdatusta etnologiatieteisiin. Helsin-
ki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 82-141.

Vesterinen, T. Hemsidor.
<http://www.teemuvesterinen.fi/> (Hämtad 15.10.2013)

Wickström, A. Hemsidor.
<http://www.andrewickstrom.com/fi/pressi/> (Hämtad 15.10.2013)

Wickström, A. 2005. Das humoristische manifest: Kirja stand up –komiikasta. Helsinki:
Werner Söderström Osakeyhtiö.

Weckström, L. 2011. Suomalaisuus on kuin vahakangas. Turku: Siistolaisuusinstituutti.

Wiki Magnus Betnér

http://sv.wikipedia.org/wiki/Magnus_Betn%C3%A9r (Hämtad 15.10.2013)

Williams, R. 1993. Culture & Society. Coleridge to Orwell. London: The Hogarth Press.

W&T Comedy: Anders Helenius.

<http://www.wtcomedy.com/fo/koomikot/view-35070-1> (Hämtad 15.10.2013)

W&T Comedy: INFO

<http://www.wtcomedy.com/fo/info/> (Hämtad 10.4.2013)

W&T Comedy. Sami Hedberg

<http://www.wtcomedy.com/fo/koomikot/view-35070-12> (Hämtad 15.10.2013)

Öhlander, M. 2005. Inledning. I: Öhlander, M. (red.) Bruket av kultur: Hur kultur används och görs socialt verksamt. Lund: Studentlitteratur. 11-42.